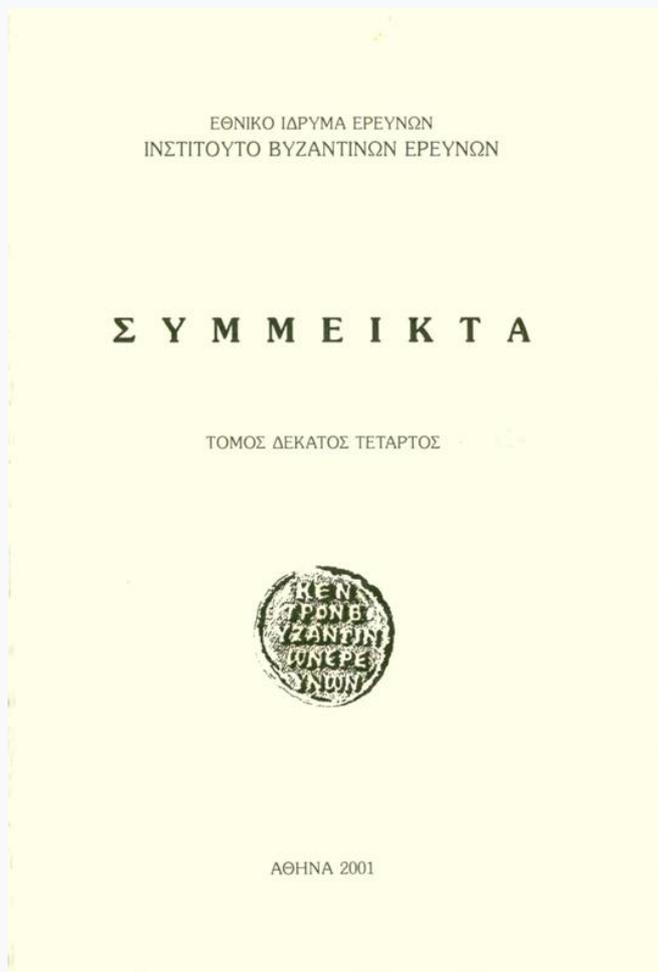

Βυζαντινά Σύμμεικτα

Τόμ. 14 (2001)

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ 14

Από τη βυζαντινή στη βενετική τούρμα (Κρήτη, 13ος-14ος αι.)

Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.878](https://doi.org/10.12681/byzsym.878)

Copyright © 2014, Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΑΣΠΑΡΗΣ Χ. (2008). Από τη βυζαντινή στη βενετική τούρμα (Κρήτη, 13ος-14ος αι.). *Βυζαντινά Σύμμεικτα*, 14, 167-228. <https://doi.org/10.12681/byzsym.878>

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΓΑΣΠΑΡΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΤΟΥΡΜΑ
Κρήτη, 13ος-14ος αι.

Ο θεσμός της *τούρμας* (*turma*) ανάγεται στον 7ο αι. και είναι κυρίως γνωστός σε σχέση με το σύστημα των *θεμάτων*. Αρχικά επρόκειτο για στρατιωτική μονάδα 3.000 ανδρών και κάθε *θέμα* περιελάμβανε τρεις *τούρμες* (αργότερα από δύο μέχρι και τέσσερις *τούρμες*, ή και περισσότερες ακόμη σε κάποιες εξαιρέσεις). Σταδιακά η *τούρμα* από στρατιωτικό σώμα κατέληξε σε διοικητική μονάδα, υποδιαίρεση του *θέματος*. Επικεφαλής της *τούρμας* ήταν ο *τουρμάρχης*.

Η Κρήτη στο πλαίσιο του διοικητικού συστήματος της βυζαντινής αυτοκρατορίας παρουσιάζει ιδιαίτερη πορεία. Μέχρι και τα μέσα του 8ου αι., και ενώ το *θεματικό* σύστημα έχει επικρατήσει, δεν αποτελεί ξεχωριστό *θέμα*, ενώ ακόμη και αν αποτελούσε τμήμα άλλου *θέματος* στην πράξη διατηρούσε ένα είδος αυτονομίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το νησί, όπως και άλλες περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας, να αποτελέσει μετά τα μέσα του 8ου αι. *αρχοντία* και όχι *θέμα*. Η *αρχοντία* ήταν ανεξάρτητη διοικητική και στρατιωτική μονάδα, κατώτερη όμως του *θέματος*. Στα μέσα περίπου του 9ου αι. (843) σχεδιάστηκε η ανακήρυξη του νησιού σε *θέμα*, αλλά η αραβική κατάκτηση ανέκοψε την εφαρμογή της απόφασης. Μετά την ανακατάληψη (961) η Κρήτη αποτέλεσε αυτόνομο *θέμα* και μάλιστα σε αρκετά υψηλή θέση στην ιεραρχία, ενδεικτικό της σπουδαιότητάς της. Όπως κάθε *θέμα* ήταν κι αυτό διαιρεμένο σε *τούρμες*, με τη στρατιωτική και γεωγραφική έννοια του όρου. Ωστόσο οι μαρτυρίες για τις *τούρμες* της βυζαντινής Κρήτης είναι ελάχιστες. Κατά τον 12ο αι. είναι γνωστές η *τούρμα* Καλαμώνος στο σημερινό νομό Ρεθύμνης, καθώς και η *τούρμα* «του βορείου της Μεσαράς» και η *τούρμα* Κνωσού στο σημερινό νομό Ηρακλείου¹. Η βυζαντινή *τούρμα* ήδη από τα μέσα του 12ου αι., αν όχι νωρίτερα, είχε χάσει την αρχική στρατιωτική, αλλά και τη μετέπειτα διοικητική

1. Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, Η βυζαντινή Κρήτη, *Κρήτη. Ιστορία και πολιτισμός*, 1, Κρήτη 1987, 370-375.

της έννοια, και είχε καταλήξει σε απλή γεωγραφική περιφέρεια, όπως ακριβώς θα τη γνωρίσουμε και στην Κρήτη στους πρώτους αιώνες της βενετικής κυριαρχίας.

Η βενετική Πολιτεία μετά την απόκτηση της Κρήτης άρχισε την κατάστρωση σχεδίων επί χάρτου όχι μόνο για την κατάκτησή της, αλλά και για τη διοικητική της οργάνωση. Πρότυπο του διοικητικού συστήματος της Κρήτης αποτέλεσε αναπόφευκτα εκείνο της ίδιας της μητρόπολης με επιμέρους προσαρμογές. Η αισιοδοξία που φαίνεται ότι διακατείχε τη Γαληνοτάτη για την κατάκτηση και τον έλεγχο του νησιού αμέσως μετά την απόκτησή του δεν είχε ερείσματα. Οι δυσκολίες που συνάντησε ήταν μεγάλες, γεγονός που την ανάγκασε να αναπροσαρμόσει πολλά από εκείνα που είχε σχεδιάσει όσον αφορά την κατάκτηση, τον εποικισμό, το γαιοκτητικό καθεστώς και φυσικά κάποιες λεπτομέρειες της διοικητικής οργάνωσης της Κρήτης.

Το νησί δεν ήταν μικρό· αντίθετα, η έκτασή του ήταν πολύ μεγαλύτερη από εκείνη της μητροπολιτικής επικράτειας. Επρόκειτο λοιπόν για ένα χώρο που δεν ήταν εύκολο όχι μόνο να κατακτηθεί, αλλά και να οργανωθεί. Κατά συνέπεια για τη Βενετία ήταν φυσικό να στηριχθεί σε προϋπάρχουσες διοικητικές και στρατιωτικές δομές, κτηματικές οριοθετήσεις και περιφέρειες χωριών, και όχι σε όσα εκείνη είχε προετοιμάσει στο δουκικό παλάτι. Έτσι, διατήρησε και' αρχάς τη διαίρεση του νησιού σε *τούρμες*, και στη συνέχεια τις γεωγραφικές περιφέρειες των χωριών, και πιθανότατα, όπου την εξυπηρετούσε, και την οριοθέτηση της κτηματικής περιουσίας των βυζαντινών γαιοκτημόνων, την οποία κατάφερε εν μέρει να δημεύσει και να ανακατανείμει στους βενετούς αποίκους. Το αρχικό σχέδιο (1212) για τη διαίρεση της Κρήτης σε τμήματα, τα *σεξτέρια (sexteria)*, τα αντίστοιχα της Βενετίας δεν εφαρμόστηκε ποτέ, έτσι όπως τουλάχιστον είχε σχεδιαστεί. Το σύστημα των *σεξτεριών*, όπως θα δούμε παρακάτω, περιορίστηκε στην περιοχή του σημερινού νομού Ηρακλείου. Αντίθετα, το νησί στη διάρκεια ήδη του 13ου αι. διαιρέθηκε σε τέσσερις περιφέρειες, τα *τεριτόρια (territoria)* ή *ρεκτορίες (rectoria)* Χανίων, Ρεθύμνου, Χάνδακα και Σπτείας, τα οποία εκτός από εκείνο του Χάνδακα διοικούνταν από τον *ρέκτορα (rector)* με αρκετά μεγάλη εξουσία. Ισχυρότερη ήταν η διοικητική «αυτονομία», έναντι της κεντρικής διοίκησης του Χάνδακα, της περιφέρειας των Χανίων και του Ρεθύμνου, και μικρότερη εκείνη της Σπτείας, η οποία είχε στενή εξάρτηση από το Χάνδακα.

Μια επιπλέον διαίρεση, όχι στενά διοικητική, αφορούσε τα δύο τμήματα του νησιού, ανατολικό και δυτικό (*a scalis versus levante et a scalis versus ponente*), με όρια που βρίσκονταν στο βουνό Στρούμπουλας και τον ποταμό Τάρταρο (*a scalis Stromboli versus levante*), στα σημερινά δηλαδή περίπου σύνορα των νομών Ρεθύ-

μνης και Ηρακλείου. Το γεωγραφικό αυτό όριο ονομαζόταν «σκάλα» (*scala*) ή «ρίζα» (*risa*).

Η περιοχή του σημερινού νομού Ηρακλείου είχε ιδιαίτερη μεταχείριση από τις βενετικές αρχές, γιατί στα όριά της περιέκλειε την πρωτεύουσα και έδρα της κεντρικής εξουσίας, γιατί ήταν η πρώτη που κατακτήθηκε, και ταυτόχρονα γιατί ήταν η πιο εύφορη και σ' αυτήν βρίσκονταν τα μεγαλύτερα φέουδα των πιο γνωστών βενετικών οικογενειών που μετοίκησαν στην Κρήτη. Γύρω από το Χάνδακα, για λόγους ασφάλειας, δημιουργήθηκε ο λεγόμενος Παρακάνδακας (*Paracandida*), ένας δακτύλιος ακτίνας ενός μιλιαρίου (*milliarium*) με χωριά και γη που ανήκαν άμεσα στο δημόσιο. Όλη η υπόλοιπη περιοχή διαιρέθηκε σε έξι τμήματα τα σεξτέρια, κατά το πρότυπο της μητρόπολης. Ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε την εφαρμογή της διαίρεσης αυτής σε ολόκληρο το νησί, είχε συνταχθεί μάλιστα, το 1212, σχετικό έγγραφο που καθόριζε τα σεξτέρια της Κρήτης και τις περιοχές που αυτά θα περιλάμβαναν². Δεν είναι γνωστοί οι λόγοι που επέβαλαν την αλλαγή του αρχικού σχεδιασμού, ωστόσο θα πρέπει να αναζητηθούν στην κατάσταση που είχε διαμορφωθεί κατά την άφιξη των πρώτων αποίκων. Οι Βενετοί δεν κατάφεραν να ελέγξουν αμέσως ολόκληρο το νησί, πολύ γρήγορα μάλιστα βρέθηκαν να αντιμετωπίζουν και τις ένοπλες αντιδράσεις των ντόπιων, με επικεφαλής τους κρητικούς γαιοκτήμονες, οι οποίοι έβλεπαν να κινδυνεύουν οι περιουσίες τους. Έτσι, η διαίρεση σε σεξτέρια περιορίστηκε στη συγκεκριμένη περιοχή του σημερινού περιόπου νομού Ηρακλείου, η οποία δεν άργησε να βρεθεί υπό πλήρη βενετικό έλεγχο³.

Στις κεντροδυτικές περιφέρειες της Κρήτης (Χανιά και Ρέθυμνο) οι *τούρμες*, αν και δεν αποτέλεσαν ιδιαίτερη διοικητική μονάδα, ωστόσο διατηρήθηκαν ως γεωγραφικές μονάδες που χρησιμοποιούνταν από την κεντρική διοίκηση, όταν υπήρχε ανάγκη ειδικότερου προσδιορισμού του χώρου. Στην τελευταία περιφέρεια, εκείνη της ανατολικής Κρήτης (Λασιθί), οι *τούρμες* διατήρησαν πιο έντονα από οπουδή-

2. Για το έγγραφο, βλ. παρακάτω.

3. Ο F. THIRIET (*La Romanie vénitienne au moyen âge*, Παρίσι 1959, 125) θεωρεί, λανθασμένα, ότι τα σεξτέρια υποδιαιρέθηκαν σε *τούρμες*. Βασίστηκε στους χάρτες και τα υπομνήματα του Basilicata και του Coronelli (17ος αι.), τα οποία αντανακλούν το έγγραφο της διαίρεσης των σεξτέρων του 1212. Ωστόσο στο εν λόγω έγγραφο τα σεξτέρια δεν περιλαμβάνουν *τούρμες*, αλλά κάστρα ή περιοχές της Κρήτης. Τα κάστρα και οι περιοχές αυτές ήταν πράγματι *τούρμες* κατά τη βυζαντινή περίοδο και συνέχισαν να είναι και κατά τη βενετική. Παρόλ' αυτά στην περιοχή που εφαρμόστηκε το σχέδιο των σεξτέρων ο όρος *τούρμα* κατά τη βενετική περίοδο δεν υπήρχε, και γι' αυτό δεν μπορεί να γίνει καμιά συσχέτισή τους σε διοικητικό ή σε στρατιωτικό επίπεδο. Ανάλογη με τον Thiriet άποψη εκφράζει και ο S. Borsari, *Il dominio veneziano a Creta nel XIII secolo*, Νάπολη 1963, 28.

ποτε αλλού την παρουσία τους, αφού η συγκεκριμένη περιοχική προσδιοριζόταν από την κεντρική εξουσία ακόμη και στον 14ο αι. ως «*τούρμες Σητείας, Ιεράπετρας και Μιραμπέλου*»⁴. Στις τρεις από τις τέσσερις περιφέρειες της Κρήτης, εκτός δηλαδή του Χάνδακα, είναι βέβαιο ότι οι βενετικές *τούρμες* ταυτίζονται με τις βυζαντινές, παρά το γεγονός ότι, εκτός συγκεκριμένων εξαιρέσεων, οι τελευταίες δεν είναι γνωστές.

Χάρη κυρίως στα *Κατάστιχα των φέουδων* της Κρήτης⁵, αλλά και στις υπόλοιπες πηγές, μπορούμε να προσδιορίσουμε σήμερα με σχετική ακρίβεια τα όρια, ή τουλάχιστον τον πυρήνα, της κάθε *τούρμας*. Αυτό μπορεί να γίνει με ευκολία για τις περιοχές των Χανίων και του Λασιθίου, ενώ ενδείξεις μόνο διαθέτουμε για το μεγαλύτερο τμήμα του σημερινού νομού Ρεθύμνης. Τη δυνατότητα αυτή μας την παρέχει ο προσδιορισμός στις πηγές εκτός από το όνομα του χωριού, και της *τούρμας* στην οποία αυτό ανήκει. Η συγκέντρωση των χωριών ανά *τούρμα* και η ταύτισή τους με τα σημερινά μάς δίνει τη θέση της κάθε *τούρμας* (βλ. πίνακες). Ωστόσο ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση οι δυσκολίες δεν λείπουν, αφού ορισμένα χωριά, κυρίως στα όρια ανάμεσα σε δύο *τούρμες*, αναφέρονται ορισμένες φορές είτε στη μία είτε στην άλλη. Με το πέρασμα του χρόνου ο προσδιορισμός των ορίων κάθε *τούρμας* είχε αρχίσει να αμβλύνεται, αφού για τη διοίκηση δεν είχε σημαντικό ενδιαφέρον και αφού δεν φαίνεται να υπήρχε κάποια επίσημη καταγραφή των χωριών ανά *τούρμα* ή καθορισμός των γεωγραφικών ορίων της κάθε *τούρμας*.

Ξεκινώντας από τα δυτικά, στην περιοχική των Χανίων ανήκαν οι *τούρμες*: Κισάμου (*Chissamo*), Άρνας (*Arna*), Κουφού (*Cuffo*), Ψυχρού (*Psichro*) και Καλαμώνος (*Calamona, Calamonensis*), καλύπτοντας ολόκληρο το σημερινό νομό Χανίων και μέρος του δυτικού Ρεθύμνου. Ο σημερινός νομός Ρεθύμνης περιλάμβανε τις *τούρμες* Απάνω και Κάτω Συβρίτου (*Apano, Cato Sivriti*), Μυλοποτάμου (*Milopotamum, Milopotamensis*) και πιθανότατα Ρεθύμνου (*Rethimum*⁶). Στην περιοχική, τέλος, του Λασιθίου ανήκαν οι *τούρμες* Μιραμπέλου (*Mirabello*), Σητείας

4. Βλ. για παράδειγμα κατάλογο χωριών ανά *τούρμα* (*turme Mirabelli, Sithie, Gerapetre*): Archivio di Stato di Venezia (= ASV), *Duca di Candia*, b. 20, 38r-39v.

5. ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 19, 20 και 21. Η επεξεργασία των *Κατάστιχων* αυτών προς έκδοση πραγματοποιείται στο Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Βυζάντιο και Δύση». Ετοιμάζεται ήδη προς έκδοση από τον γράφοντα το *Κατάστιχο των φέουδων του σεξτέριου των Αγίων Αποστόλων* (b. 18).

6. Οι Tafel-Thomas μεταγράφουν *Ricus*, δίνοντας οι ίδιοι σε αγκύλες και με ερωτηματικό το μάλλον σωστό *Retimus* [G.L. FR. TAFEL - G.M. THOMAS, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, 2, Βιέννη (ontes Rerum Austriacarum, 13) 1856 (ανατύπωση: Άμστερνταμ 1964), 236].

(*Sithia, Sithiensis*) και Ιεράπετρας (*Gerapetra*). Πρόκειται δηλαδή για ένα σύνολο από 12 γεωγραφικές περιφέρειες. Η *τούρμα* Καλαμώνος, στα όρια των σημερινών νομών Χανίων και Ρεθύμνου, στο έγγραφο του εποίκισμού της περιοχής το 1222, ανήκει στην περιοχή του Ρεθύμνου⁷, ενώ κατά τον 14ο αι. μοιάζει να ελέγχεται από το ρέκτορα Χανίων⁸. Ωστόσο θα μπορούσαμε να πούμε ότι από το ρέκτορα Χανίων ελέγχονταν οι φεουδάρχες που κατείχαν γη στα χωριά της εν λόγω *τούρμας*, και όχι η ίδια. Εξάλλου, οι *τούρμες* ανήκαν με τη γεωγραφική και όχι με τη διοικητική έννοια στις ρεκτορίες.

Οι πληροφορίες για τις *τούρμες* της περιοχής των Χανίων προέρχονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από το *Κατάστιχο των φέουδων* της παραπάνω περιοχής. Πρόκειται για επίσημο βιβλίο της δουκικής Γραμματείας του Χάνδακα, όπου καταγράφονταν όλες οι ιδιοκτησιακές αλλαγές των φέουδων της περιοχής με βάση τις ενημερωτικές επιστολές που έστελνε στις αρμόδιες αρχές του Χάνδακα ο ρέκτορας Χανίων. Ανάλογο βιβλίο υπήρχε και στη Γραμματεία του ρέκτορα των Χανίων. Όλες οι καταγραφές προέρχονται από τον 14ο αιώνα. Για κάθε φέουδο, το οποίο πωλείται, ανταλλάσσεται, παραχωρείται ή κληρονομείται, καταγράφονται, εκτός των άλλων, τα χωριά τα οποία ανήκαν στο συγκεκριμένο φέουδο, καθώς και η *τούρμα* στην οποία ανήκε καθένα από αυτά. Η καταγραφή της *τούρμας* είναι συστηματική, με αποτέλεσμα να διαθέτουμε ένα μεγάλο αριθμό χωριών της εποχής ενταγμένων στις γεωγραφικές αυτές περιφέρειες. Ωστόσο επειδή πολλά φέουδα περιλάμβαναν γη και σε άλλα σημεία, από την ίδια πηγή διαθέτουμε και λίγες αναφορές για την *τούρμα* / τις *τούρμες* Συβρίτου. Το *Κατάστιχο* δεν έχει σωθεί ολόκληρο, και καθώς δεν πρόκειται για καταγραφή των φέουδων, αλλά για παρακολούθηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι εξαντλείται ο χάρτης της περιοχής. Παρόλ' αυτά καλύπτεται το μεγαλύτερο μέρος.

Η *τούρμα* Κισάμου καταλαμβάνει περίπου τη σημερινή ομώνυμη επαρχία και η *τούρμα* Άρνας τη σημερινή επαρχία Σελίνου. Η *τούρμα* Κουφού βρισκόταν γύρω από το ομώνυμο χωριό στη σημερινή επαρχία Κυδωνίας, ενώ η *τούρμα* Ψυχρού καταλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής επαρχίας Αποκορώνου. Τέλος, η *τούρμα* Καλαμώνος περιλάμβανε ένα μικρό τμήμα της επαρχίας Αποκορώνου και το δυτικότερο τμήμα της επαρχίας Ρεθύμνης⁹. Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν υπάρχει

7. TAFEL-THOMAS, 236.

8. Βλ. *Κατάστιχο των φέουδων της περιοχής Χανίων*. ASV, *Duca di Candia*, b. 21.

9. Σε έγγραφο του 1376 αναφέρεται το χωριό Άγιος Γεώργιος της *τούρμας* Ρουστίκων και Καλαμώνος, μαρτυρία που τονίζει μάλλον το μέγεθος και το ρόλο του χωριού Ρούστικα, παρά υπονοεί κάποια ιδιαίτερη *τούρμα*. (SALLY MCKEE, *Wills from the Late Medieval Venetian Crete. 1312-1420*, Ουάσιγκτον 1998, σ. 750: *casale vocatum Sanctus Georgius turma Rustice et Calamona*). Πρβλ. επίσης: *casale Nisi*

καμιά αναφορά σε χωριά της περιοχής Σφακίων. Δεν είναι όμως δυνατόν να διαπιστωθεί αν πρόκειται για σύμπτωση ή αυτό συμβαίνει λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που ίσχυαν για τη συγκεκριμένη περιοχή. Πιθανότατα ισχύει η δεύτερη υπόθεση. Οι λίγες αναφορές στην *τούρμα* Βουκολιών (*turma de Vucoleis*¹⁰) και στην *τούρμα* Πλατανιά (*turma Platane*¹¹) υπονοεί μάλλον τη σπουδαιότητα (μέγεθος, θέση) των αντίστοιχων χωριών για την περιοχή τους, παρά την ύπαρξη ξεχωριστής *τούρμας*. Οι Βουκολιές ανήκαν στην *τούρμα* Κισάμου και η Πλατανιάς στην *τούρμα* Κουφού.

Τις λιγότερες πληροφορίες από όλη την Κρήτη τις διαθέτουμε για το σημερινό νομό Ρεθύμνης. Για την περιοχή αυτή και για την εποχή που εξετάζουμε δεν διαθέτουμε συγκεκριμένες πηγές (όπως συμβαίνει κατά σύμπτωση με το *Κατάστιχο* των Χανίων), αλλά διάσπαρτες και με πολύ λίγες πληροφορίες. Σχετική σύγχυση υπάρχει στις πηγές του 14ου αι. για τις δύο Συβρίτους. Άλλοτε φαίνεται να θεωρείται ως μια *τούρμα*, εκείνη της Συβρίτου, και άλλοτε αναφέρονται ξεχωριστά η Απάνω και η Κάτω Συβρίτος. Πιθανότατα κατά τη βυζαντινή περίοδο οι *τούρμες* ήταν δύο, οι βενετικές αρχές τις καταγράφουν επίσης ως δύο, αλλά σταδιακά τις υπολόγισαν ως μία ή δύο ανάλογα με τις πληροφορίες που είχαν. Πρόκειται για αποτέλεσμα της ελάχιστης σημασίας που είχε ο όρος *τούρμα* για το διοικητικό σύστημα της βενετικής Κρήτης, και στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα που το κυρίως όνομα (Συβρίτος) ήταν ίδιο και άλλαζε μόνο ο ειδικότερος γεωγραφικός προσδιορισμός (Απάνω ή Κάτω). Το χωριό, για παράδειγμα, Μέρωνας αναφέρεται ότι ανήκει άλλοτε στην *τούρμα* Συβρίτου και άλλοτε στην *τούρμα* Απάνω Συβρίτου.

Σχετικά με τη θέση κάθε *τούρμας*, τα πράγματα δεν είναι απολύτως ξεκάθαρα. Μπορούμε ωστόσο να τοποθετήσουμε την *τούρμα* Καλαμώνος, όπως είπαμε και παραπάνω, στο δυτικό τμήμα της σημερινής επαρχίας Ρεθύμνης, την *τούρμα* των δύο Συβρίτων στην επαρχία Αμαρίου και πιθανότατα σε μέρος της επαρχίας Αγ. Βασιλείου (*τούρμα* Απάνω Συβρίτου: Αμάρι, *τούρμα* Κάτω Συβρίτου: Αγ. Βασιλείος), ενώ την *τούρμα* Μυλοποτάμου στην ομώνυμη σημερινή επαρχία. Για την *τούρμα* Ρεθύμνου δεν έχουμε αναφορές, ωστόσο θα μπορούσαμε να την τοποθετήσουμε γύρω από την πόλη, ανάμεσα δηλαδή στην *τούρμα* Καλαμώνος και Μυλοποτάμου και βόρεια των δύο Συβρίτων.

situm in loco fortissimo turmae Rusticae (Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, *Byzantine Crete. From the 5th century to the Venetian Conquest*, Αθήνα 1988, 123).

10. ASV, *Duca di Candia*, b. 21, q. 4, 1v.

11. ASV, *Duca di Candia*, b. 21, q. 3, 49r-v, 64v.

Από το Ρέθυμνο περνάμε στο ανατολικότερο τμήμα του νησιού, το σημερινό νομό Λασιθίου, προσπερνώντας το Ηράκλειο, όπου ίσχυε το σύστημα των σεξτερίων. Η περιοχή περιλάμβανε τρεις *τούρμες*: Μιραμπέλου, Ιεράπετρας και Σπτείας, οι οποίες ταυτίζονται περίπου με τις σημερινές ομώνυμες επαρχίες (βλ. πίνακα 8, 9, 10). Η περιοχή της σημερινής επαρχίας Λασιθίου (*Lasithi*), με τους ορεινούς όγκους και το οροπέδιο να δεσπόζουν στο κέντρο του, είχε διαφορετική τύχη. Από τις αρχές του 13ου αι. λόγω των επαναστάσεων που ξέσπασαν εκεί και για την αποφυγή νέων, μεγάλα τμήματά του εκκενώνονταν κατά διαστήματα και αποτελούσαν απαγορευμένες περιοχές για κατοικία, ορισμένες φορές μάλιστα και για εκμετάλλευση (γεωργική ή κτηνοτροφική)¹². Έτσι, τουλάχιστον μέχρι και τις αρχές του 15ου αι., οπότε άρχισαν να χαλαρώνουν σταδιακά τα παραπάνω αυστηρά μέτρα, η περιοχή του Λασιθίου δεν ήταν ενταγμένη στα σεξτέρια, αλλά ούτε εθεωρείτο *τούρμα*. Επρόκειτο πάντα για μια περιοχή κάτω από ιδιαίτερο καθεστώς¹³. Τα παραπάνω ωστόσο περιοριστικά μέτρα των αρχών ξεπερνούσαν τα στενά όρια των Λασιθιώτικων βουνών και κάλυπταν ζώνη γύρω τους, η οποία περιλάμβανε χωριά τουλάχιστον των σημερινών επαρχιών Μιραμπέλου και Πεδιάδας, της τότε δηλαδή *τούρμας* Μιραμπέλου και των σεξτερίων του Αγ. Παύλου και του Αγ. Μάρκου. Μερικά από τα χωριά αυτά τα γνωρίζουμε από έγγραφο του 1345, με το οποίο οι αρχές της Κρήτης καλούσαν όλους τους φεουδάρχες που πλήττονταν από τα απαγορευτικά μέτρα στην περιοχή να το δηλώσουν¹⁴. Στο κάλεσμα αυτό περιλαμβάνονταν τα χωριά: Αμαριανό, *Parcherta*, Γυμνοχωριό, Μαθιά, *Rimacha*, Λασιίδα, Καινούργιο Χωριό, Ψάθα, Βουλισμένη, Χουμεριάκος, Έμπαρος, Μάλια, Αβδού, Ασκοί, Γωνιές, Κράσι, Καριδιώτισσα και Βόνη των σημερινών επαρχιών Μιραμπέλου και Πεδιάδας.

Τα βενετικά σεξτέρια, όπως ήδη επισημάναμε παραπάνω, βασίστηκαν κι εκείνα στις βυζαντινές *τούρμες*. Η εικόνα όμως στην περίπτωση αυτή παραμένει θολή, γιατί δεν διαθέτουμε τις σχετικές πληροφορίες. Το πώς διαμορφώθηκε η κατάσταση στην περιοχή αυτή της Κρήτης μπορούμε να καταλήξουμε συνδυάζοντας μεταγενέστερα γεγονότα και έμμεσα δεδομένα.

12. Χ. ΓΑΣΠΑΡΗΣ, *Φυσικό και αγροτικό τοπίο στη μεσαιωνική Κρήτη. 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1994, 30-33.

13. Ακόμη και κατά το 16ο αι. η περιοχή του Λασιθίου δεν ανήκε στη ρεκτορία Σπτείας, αλλά υπαγόταν απευθείας στον Χάνδακα. Βλ. Στ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ, Στατιστικές ειδήσεις περί Κρήτης του τέλους του 16ου αιώνα, *Κρητικά Χρονικά* 12, 1958, 323.

14. ASV, *Duca di Candia*, b. 14, 183r.

Οι πρώτοι βενετοί άποικοι του 1211, σύμφωνα με το έγγραφο της αποστολής και της παραχώρησης της γης (*Concessio*), είχαν ομαδοποιηθεί ανά σεξτέριο και σε καθένα από αυτά σε *ιππείς* (*militēs*) και *πεζούς* (*pedites*)¹⁵. Δυστυχώς οι πηγές δεν βοηθούν να κατανοήσουμε όχι μόνο τη διαδικασία επιλογής των συγκεκριμένων προσώπων στη Βενετία, αλλά και στη συνέχεια την τακτοποίησή τους στην Κρήτη. Οι βενετικές αρχές ομαδοποίησαν τους πρώτους αποίκους με βάση το σεξτέριο προέλευσής τους, με σκοπό η περιοχή στην οποία θα προωθούνταν στην Κρήτη να λάβει το αντίστοιχο όνομα του σεξτερίου. Οι διαδικασίες όμως φαίνεται ότι ήταν αργές¹⁶ και μάλλον περίπλοκες, γι' αυτό και το έγγραφο με τον καθορισμό των κρητικών σεξτερίων εμφανίζεται ένα περίπου χρόνο αργότερα, το 1212, ενώ όπως έχει διαπιστωθεί δεν εφαρμόστηκε ποτέ¹⁷. Είναι άγνωστο τι ακριβώς μεσολάβησε. Πιθανότατα τα πράγματα ακολούθησαν αναγκαστικά την πορεία που επέβαλλε η κατάσταση εκείνη τη στιγμή. Οι άποικοι προωθήθηκαν σε περιοχές του Ηρακλείου μόνο και κάθε περιοχή έλαβε το όνομα του σεξτερίου προέλευσης της ομάδας που κατέληξε εκεί. Η απουσία πολλών ονομάτων που ανήκαν στις αρχικές ομάδες φεουδαρχών κάθε σεξτερίου από τα αντίστοιχα κατάστιχα δεν υποδηλώνει απαραίτητα διάσπαση των ομάδων αυτών ή αλλαγή του χώρου εγκατάστασής τους (δηλαδή του σεξτερίου), εφόσον τα *Κατάστιχα* δεν συγκροτήθηκαν αμέσως. Πιθανόν κάποιοι από αυτούς που είχαν δηλώσει συμμετοχή στην αποστολή να μην έφτασαν ποτέ στην Κρήτη, ή να αποχώρησαν μετά το χρονικό διάστημα της υποχρεωτικής παραμονής τους στο νησί (δύο χρόνια), και έτσι να μην καταγράφηκαν 25 χρόνια αργότερα στα *Κατάστιχα*.

Ανεξάρτητα όμως από το ποιοι Βενετοί και με ποιο τρόπο κατέληξαν στα κρητικά σεξτέρια, εκείνο που κυρίως μας ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη εργασία είναι τι ακριβώς αντιπροσώπευαν τα σεξτέρια. Στην αρχική του μορφή το σεξτέριο όχι μόνο αποτελούσε μια ομάδα φεουδαρχών, αλλά και μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιφέρεια με καθορισμένα όρια. Τα *Κατάστιχα των φεούδων* κάθε σεξτερίου, ήδη από

15. TAFEL-THOMAS, 129-136.

16. Ακόμη και η αναχώρηση των αποίκων από τη Βενετία δεν ήταν ταυτόχρονη για όλους. Κάποιοι από τους μελλοντικούς φεουδάρχες της Κρήτης παρέμειναν στην πόλη τους για πολλούς μήνες μετά την αναχώρηση των υπολοίπων. Βλ. σχετικά D. JACOBY, *La colonisation militaire vénitienne de la Crète au XIIIe siècle. Une nouvelle approche, Le partage du monde. Echanges et colonisation dans la Méditerranée médiévale*, έκδ. M. BALARD και A. DUCCELLIER, Παρίσι 1998, 302-303.

17. TAFEL-THOMAS, 143-145. Σχετικά με το έγγραφο και τη χρονολόγησή του, βλ. Χρύσα ΜΑΛΤΕΖΟΥ, *Concessio Crete. Παρατηρήσεις στα έγγραφα διανομής φεούδων στους πρώτους Βενετούς αποίκους της Κρήτης, Λοιβί. Εις μνήμην Ανδρέα Γ. Καλοκαρινού*, Ηράκλειο 1994, 110-112.

τη συγκρότησή τους, βασίζονταν στα πρόσωπα (φεουδάρχες) και όχι στο χώρο (φέουδα). Κάθε φεουδάρχης δηλαδή είχε τη μερίδα του, στην οποία καταγράφονταν όλα τα περιουσιακά του στοιχεία. Στη συνέχεια και με την πάροδο των χρόνων ο τεμαχισμός των φέουδων, οι ανταλλαγές, οι αγοραπωλησίες και οι κληρονομίες άλλαξαν το τοπίο. Έτσι, στο *Κατάστιχο* ενός σεξτερίου και στη μερίδα ενός φεουδάρχη καταγραφόταν πολλές φορές και η κτηματική του περιουσία σε άλλο σεξτέριο. Έτσι κάθε *Κατάστιχο* περιλάμβανε, τον 14ο αι. πια, χωριά και περιοχές και από άλλα σεξτέρια. Ωστόσο ο γεωγραφικός πυρήνας κάθε σεξτερίου παρέμεινε σταθερός, περισσότερο ίσως και από τον αρχικό πυρήνα των φεουδαρχών που αποτελούσαν το σεξτέριο. Είναι λίγες οι περιπτώσεις που ένα αρχικό φέουδο, έστω και με μικρές αλλαγές στο χώρο, παρέμεινε μέχρι και τον 14ο αι. στην ίδια οικογένεια. Εντέλει όμως, ακόμη κι αν για κάποια χωριά υπάρχει αμφιβολία σε ποιο σεξτέριο ανήκαν, γιατί ορισμένες φορές τα βρίσκουμε και αλλού, δεν υπάρχει αμφιβολία, αντίθετα, για το πού ακριβώς βρισκόταν κάθε σεξτέριο. Τη θέση εξάλλου κάθε σεξτερίου ενισχύουν και κάποιες πληροφορίες που διαθέτουμε για τα σύνορά τους¹⁸.

Ο τρόπος με τον οποίο καθορίστηκαν τα γεωγραφικά όρια κάθε σεξτερίου παραμένει άγνωστος, αφού δεν διαθέτουμε καμιά σχετική πληροφορία. Αντίθετα, οι αρχές φρόντισαν για την εσωτερική κατανομή της γης. Έτσι, διόρισαν έναν κατανεμπί για κάθε σεξτέριο, ο οποίος σε όλες τις περιπτώσεις (εκτός από το σεξτέριο του Αγ. Παύλου) προερχόταν από την ίδια ομάδα, ήταν δηλαδή και εκείνος υποψήφιος φεουδάρχης. Τα πρόσωπα αυτά ανέλαβαν να διαιρέσουν τη γη κάθε σεξτερίου και να την αποδώσουν στους αποίκους, και έφεραν τον τίτλο *caput / capitaneus et divisor*¹⁹. Δεν είναι γνωστό αν συνέχισαν να έχουν κάποιες δικαιοδοσίες και μετά την κατανομή της γης.

Οι λεπτομέρειες γύρω από τη διαδικασία κατανομής της γης είναι επίσης άγνωστες. Για τον καθορισμό των κτηματικών συνόρων είναι βέβαιο ότι χρησιμοποιήθηκαν οι ντόπιοι κάτοικοι, όπως φαίνεται και από τη συστηματική χρήση ελληνικών λέξεων και όρων στις περιπτώσεις αυτές²⁰. Εκείνο που δεν γνωρίζουμε επί-

18. Στο *Κατάστιχο του σεξτερίου των Αγίων Αποστόλων* υπάρχουν δύο καταγραφές του 13ου αι., στις οποίες περιγράφονται τα σύνορα που χωρίζουν το σεξτέριο του Dorsoduro από εκείνο του Αγ. Παύλου (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 560v-561r), και το σεξτέριο του Castello από εκείνο του Dorsoduro (ό.π., 561v).

19. *Caput et divisor... ut loca divideret, et suam cuique debitam partem dicto sexterio assignaret*. TAFEL-THOMAS, 144-145.

20. Μαρτυρίες για τη συμμετοχή Ελλήνων στην κατανομή των φέουδων βρίσκουμε διάσπαρτες στα *Κατάστιχα*. Βλ. για παράδειγμα, το 1238: *...Nicheta Foschi et Leo Servopulo manifestaverunt et dixerunt quod signa que sunt inter Lacida et Cali Aclada...* (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, σ. 241) ή το 1236-1238:

σης είναι αν έγινε μια εντελώς νέα κατανομή της γης, ή αν αυτή στηρίχθηκε σε παλαιότερες ιδιοκτησίες. Πιθανότατα οι παλαιές ιδιοκτησίες αποτέλεσαν τη βάση, ή καλύτερα κάποια από τα σύνορά τους διατηρήθηκαν όπου αυτό εξυπηρετούσε. Εξάλλου, σε μεταγενέστερους καθορισμούς ιδιοκτησιών τα σύνορα ακολουθούν τα παλαιά βυζαντινά σημάδια (*λαυράτα*, κολονάκια / *pilastri*, σταυρούς σε πέτρες ή δέντρα κλπ.).

Ας επανέλθουμε όμως στον καθορισμό των σεξτερίων. Δεν γνωρίζουμε ποιο ήταν το κριτήριο καθορισμού των συνόρων τους, αν δηλαδή αυτά προκαθορίστηκαν με ακρίβεια και στο πλαίσιο αυτό κατανεμήθηκε στη συνέχεια η γη στους αποίκους, ή αν η κατανομή της γης σε κάθε ομάδα αποίκων καθόρισε εντέλει τα σύνορα των σεξτερίων. Αν λάβουμε υπόψη μας τη νοοτροπία των βενετικών αρχών, οι οποίες συνήθως καθόριζαν εκ των προτέρων και με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τα σχέδιά τους, τότε θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι καθορίστηκε τουλάχιστον η ευρύτερη περιοχή κάθε σεξτερίου. Στη συνέχεια η κατανομή της γης και το μοίρασμα των φέουδων στους δικαιούχους καθόρισε με ακρίβεια και τη συνοριακή γραμμή κάθε σεξτερίου. Η τελευταία παρέμεινε πάντοτε σε ισχύ, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από περιγραφές του 13ου και του 14ου αιώνα. Απομένει λοιπόν να κατανοήσουμε πού στηρίχθηκαν οι υπεύθυνοι για τον καθορισμό, έστω και γενικά, των περιοχών που θα καταλάμβαναν τα σεξτέρια.

Εφόσον ολόκληρη η βυζαντινή Κρήτη ήταν διαιρεμένη σε *τούρμες* και αφού ακόμη στο υπόλοιπο νησί (εκτός δηλαδή από την περιοχή του Ηρακλείου) οι Βενετοί διατήρησαν τη γεωγραφική διαίρεση σε *τούρμες*²¹, τότε είναι λογικό να υποθέσουμε ότι τα σεξτέρια αντικατέστησαν τις προϋπάρχουσες στη συγκεκριμένη περιοχή *τούρμες*, και ότι τα σύνορα των πρώτων ακολούθησαν ως ένα σημείο τουλάχιστον τα σύνορα των δεύτερων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο *Κατάστιχο* των φέουδων των Αγίων Αποστόλων εντοπίστηκε αναφορά στην *τούρμα* του Dorsoduro και του Bonifacio²². Πρόκειται δηλαδή για αντιστροφή των σχετικών όρων, και μάλιστα σε αρκετά πρόωμη εποχή (1227), γεγονός που μάλλον επιβεβαιώνει τη μετεξέλιξη

...*Hec sunt singora et confiniationes... divide fuerunt per nos Stephanum Semopulo et Drosium Bumbuli...* (ό.π., σ. 248). Οι ελληνικές λέξεις που υπάρχουν στα έγγραφα κατανομής της γης δεν περιορίζονταν μόνο σε τεχνικούς όρους, αλλά και σε περιπτώσεις δέντρων, φυτών, κτισμάτων και άλλα (βλ. Χ. ΓΑΣΠΑΡΗΣ, *Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη. 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1997, 297).

21. Βλ. σχετική παρατήρηση και Μαρία ΧΑΙΡΕΤΗ, Τα παλαιότερα κατάστιχα του αρχείου του δούκα της Κρήτης ως ιστορικά πηγαι, *Κρητικά Χρονικά* 21, 1969, 504.

22. 1227: «*Incipit de particionibus miliciarum turme de Dossoduro et Bonifacio, ...missi quod divideremus milicias sexterii de Castello, Bonifacii et de Dossoduro et aliis sexteriis insule Crete.*» (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 542r).

της *τούρμας* σε σεξτέριο. Στο ίδιο έγγραφο του παραπάνω *Κατάστιχου* και λίγες γραμμές παρακάτω το *Dorsoduro* και το *Bonifacio* αναφέρονται κανονικά ως σεξτέρια, ενδεικτικό μάλλον του περιορισμένου ενδιαφέροντος των αρχών για την ουσιαστική χρήση των παραπάνω όρων, παρά για μια συνειδητή συσχέτισή τους. Παράλληλα όμως αποδεικνύεται για άλλη μια φορά ότι *τούρμα* και σεξτέριο ήταν όροι αποκλειστικά γεωγραφικοί, και για τις αρχές σχεδόν ταυτόσημοι²³.

Μπορεί να μη γνωρίζουμε πόσες ήταν οι βυζαντινές *τούρμες* στην περιοχή του Ηρακλείου, ωστόσο ο αριθμός τους θα πρέπει να ήταν πολύ κοντά στο έξι, αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και τον αριθμό τους στις υπόλοιπες περιοχές της Κρήτης κατά τη βενετική περίοδο (Χανιά: 4 χωρίς την περιοχή Σφακίων που πιθανότατα κατά τη βυζαντινή περίοδο να αποτελούσε *τούρμα*, Ρέθυμνο: 5 μαζί με την *τούρμα* Καλαμώνος, Λασιθί: 3). Εφόσον μάλιστα οι *τούρμες* της υπόλοιπης Κρήτης ταυτίζονται με τις περιοχές που καταγράφονται στα αρχικά σεξτέρια του 1212, τότε θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι και οι περιοχές που καταγράφονται στα δύο αρχικά σεξτέρια, τα οποία τοποθετούνται στην περιοχή Ηρακλείου είναι οι παλαιότερες βυζαντινές *τούρμες* (βλ. πίνακα 18). Στην περίπτωση αυτή ο αριθμός τους ανέρχεται στις έξι, μάλλον συμπτωματικά ίδιος με αυτόν των σεξτεριών.

Πιο συγκεκριμένα το αρχικό σεξτέριο του Αγίου Μάρκου (στο έγγραφο δηλαδή του 1212) περιλάμβανε το κάστρο *Belvedere* και τις περιοχές της *Πεδιάδας* και των *Πεζοκουνάβων*, ενώ εκείνο της *Santa Croce* τα κάστρα *Bonifacio* και *Καινούργιο* και την περιοχή της *Πυργιώτισσας* ή *Μεσαράς*. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τις έξι αυτές περιοχές οι μισές ορίζονται από τα κάστρα τους, τα οποία μάλιστα φέρουν ήδη ιταλικά ονόματα (πολλά από τα κάστρα είχαν ανεγερθεί ή επισκευαστεί και χρησιμοποιηθεί από τους Γενουάτες²⁴), ενώ οι υπόλοιπες από την ελληνική ονομασία της ευρύτερης περιοχής ή των χωριών. Τα μετέπειτα κάστρα *Πεδιάδας* και *Πυργιώτισσας* δεν αναφέρονται πριν από το 1340, και στη θέση τους μπορεί να υπήρχαν απλοί πύργοι. Αντίθετα, το κάστρο *Τεμένους*, που ήταν βυζαντινό και είχε χρησιμοποιηθεί και από τους Γενουάτες, υπήρξε από την αρχή σημαντικό για τους Βενετούς. Η περιοχή των *Πεζοκουνάβων*, ανάμεσα στο μετέπειτα κάστρο *Πεδιάδας* και στο κάστρο *Τεμένους*, δεν φαίνεται να καλύπτεται ούτε από το δεύτερο. Από την κατανομή, τέλος, των αρχικών σεξτεριών απουσιάζει η περιοχή του κάστρου *Malvicino*.

23. Βλ. για παράδειγμα αναφορά στο σεξτέριο του Μιραμπέλου: «*Acino et Malia cum omnibus suis pertinenciis de divisione sexterii Mirabelli usque ad locum de Mucho sunt confinii de isto casale usque ad mare*». (ASV, *Duca di Candia*, b. 20, fasc. 2, 364r).

24. G. GEROLA, *Monumenti veneti nell'isola di Creta*, I/1, Βενετία 1905, 181-262.

Ο στρατιωτικός χαρακτήρας της βυζαντινής *τούρμας* με έδρα ένα κάστρο φαίνεται να περνάει στις βενετικές καστελανίες (*castellania*), οι οποίες ταυτίζονται περίπου με τις *τούρμες*²⁵ (βλ. πίνακα 17). Εξάλλου, και η βενετική *τούρμα* αναπτυσσόταν γύρω από ένα κάστρο, όπως φαίνεται και από σχετική μαρτυρία σε έγγραφο του 1350: *...pro kavalaria turme Gerapetre, intelligendo Gerapetram omnes kavalarias suppositas districtui castri infrascripti*²⁶. Το κάστρο επίσης καθόριζε ορισμένες φορές, κυρίως κατά τον 14ο αι., ακόμη και τα σεξτέρια. Έτσι, έχουμε το σεξτέριο Πεδιάδας, *Belvederis* ή *Castri Novi*²⁷. Ο συσχετισμός λοιπόν σεξτερίου και καστελανίας μάς οδηγεί πίσω στις βυζαντινές *τούρμες*. Στην περιοχή Ηρακλείου καταγράφονται 7 καστελανίες με τα αντίστοιχα κάστρα τους. Τη φορά αυτή προστίθεται το κάστρο *Malvicino*, το οποίο απουσίαζε από την αρχική κατανομή των σεξτερίων. Αν λάβουμε υπόψη ότι το κάστρο *Malvicino* κτίστηκε από τους Γενουάτες²⁸, τότε θα μπορούσαμε να παραμείνουμε στον αριθμό έξι για τις βυζαντινές *τούρμες* της περιοχής.

Το κάστρο *Malvicino*, καθώς και εκείνο της Πυργιώτισσας βρίσκονταν στο σεξτέριο της *Santa Croce*. Αντίθετα, το κάστρο *Belvedere* δεν γνωρίζουμε σε ποιο σεξτέριο εντασσόταν, ενώ κατά τον 14ο αι. κατονομαζόταν ως σεξτέριο. Ωστόσο δεν θα πρέπει να συσχετίσουμε υποχρεωτικά, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τον 14ο αι., τα σεξτέρια με τις καστελανίες και τα κάστρα. Τα πρώτα, όπως έχουμε επαναλάβει, ήταν απλές γεωγραφικές περιφέρειες, ενώ οι καστελανίες έπαιζαν ουσιαστικό ρόλο στο αμυντικό σύστημα της Κρήτης και είχαν επικεφαλής ιδιαίτερο αξιωματούχο, τον καστελάνο (*castellanus*). Ο συσχετισμός *τούρμας*, σεξτερίου και καστελανίας έχει να κάνει με τη διερεύνηση της κατάστασης κατά τη βυζαντινή περίοδο και την οριοθέτηση των σεξτερίων από τους Βενετούς.

Τα σύνορα των σεξτερίων, όπως σημειώνονται στον χάρτη, καθορίστηκαν κατά προσέγγιση, εφόσον δεν διαθέτουμε όλα τα χωριά κάθε σεξτερίου. Εξάιρεση αποτελεί το σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, του οποίου όχι μόνο γνωρίζουμε τα περισσότερα χωριά χάρη στο *Κατάστιχο* των φέουδών του, το οποίο έχει σωθεί σχεδόν ολόκληρο, αλλά και την περιγραφή των δυτικών και βορειοδυτικών συνόρων του, εκείνων δηλαδή με το σεξτέριο του *Castello* και του *Dorsoduro*²⁹. Ο

25. Βλ. σχετική παρατήρηση και ΧΑΙΡΕΤΗ, 506.

26. *Duca di Candia. Quaternus Consiliorum* (1340-1350), έκδ. Paola RATTI-VIDULICH, *Fonti per la Storia di Venezia. Sez. I - Archivi Pubblici*, Βενετία 1976, 165, αρ. 275.

27. Βλ. παραδείγματα: ό.π., αρ. 14, 77, 111.

28. GEROLA, ό.π., 216.

29. ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 560v-561v.

φάκελλος 20 του αρχείου του δούκα της Κρήτης, περιέχει σπαράγματα από *Κατάστιχα* σεξτερίων. Τα σπαράγματα αυτά περιέχουν στοιχεία για τα σεξτέρια Santa Croce, Αγ. Παύλου, Αγ. Μάρκου και Castello, καθώς και για τις *τούρμες* Σπτείας, Μιραμπέλου και Ιεράπετρας. Σημαντική βοήθεια μάς παρέχουν τα φύλλα από τα παραπάνω σπαράγματα που περιέχουν τα ευρετήρια των χωριών, τα οποία αναφέρονται στα *Κατάστιχα* της Santa Croce, του Αγ. Παύλου, καθώς και των 3 *τουρμών* της περιοχής Λασιθίου³⁰. Αν και τα χωριά κάθε ευρετηρίου δεν είναι απαραίτητο να ανήκουν όλα στο ίδιο σεξτέριο, ωστόσο μέσα από αυτά μπορεί να ανακαλύψει κανείς τον πυρήνα του σεξτερίου, την περιοχή δηλαδή όπου εντοπίζονται τα περισσότερα χωριά. Ανάλογος κατάλογος υπάρχει και για το σεξτέριο του Dorsosuro³¹. Με βάση λοιπόν όλες τις παραπάνω πληροφορίες μπορούμε με σχετική βεβαιότητα να τοποθετήσουμε τα σεξτέρια στο χώρο.

Όπως φαίνεται και από το χάρτη, τα σεξτέρια δεν είχαν την ίδια έκταση και δεν ήταν «ομαλά» κατανεμημένα στο χώρο, γεγονός που επιβεβαιώνει την υπόθεσή μας ότι όχι μόνο ο καθορισμός των σεξτερίων ακολούθησε παλαιότερες οριοθετήσεις, αλλά και τις εσωτερικές οριοθετήσεις των επιμέρους φέουδων. Το σεξτέριο της Santa Croce είναι το μεγαλύτερο και καταλαμβάνει μια εκτεταμένη ζώνη από βορρά προς νότο. Αρκετά μεγάλο είναι και το σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, ενώ τα μικρότερα είναι του Castello και του Dorsoduro, συμπεσμένα ανάμεσα σε εκείνο των Αγίων Αποστόλων και της Santa Croce το πρώτο και του Αγίου Παύλου και της Santa Croce το δεύτερο. Τα δυτικά και ανατολικά όρια των σεξτερίων παραμένουν ανοικτά, ωστόσο καθορίζονται από τη νοτιή γραμμή από βορρά προς νότο που περνά από τους ορεινούς όγκους του Ψηλορείτη και των Λασιθιώτικων βουνών, στα σύνορα δηλαδή περίπου των σημερινών νομών Ρεθύμνου-Ηρακλείου και Ηρακλείου-Λασιθίου. Όλα τα σεξτέρια περιλαμβάνουν και ακτή, εκτός αυτό του Dorsoduro που κλείνεται βόρεια από τον Παρακάνδακα.

Αμφίβολη παραμένει η τοποθέτηση στο πλαίσιο των σεξτερίων της ευρείας περιοχής γύρω από το κάστρο Balvedere. Απ' ό,τι φαίνεται δεν εντάσσεται στο σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, αφού στο *Κατάστικό* του δεν περιλαμβάνονται τα χωριά της περιοχής. Δεν αποκλείεται μέρος τουλάχιστον των βορειότερων χωριών της περιοχής να εντάσσονταν στα σεξτέρια του Αγίου Παύλου και του Αγίου Μάρκου. Ωστόσο η ίδια περιοχή, κατά τον 14ο αι., κατονομάζεται ξεχωριστά ως σεξτέριο Belvedere. Ήδη όμως κατά τον ίδιο αιώνα και άλλες περιοχές που συνήθως

30. ASV, *Duca di Candia*, b. 20, 4r-v (*Sexterii Sancti Pauli capitula*), 38r-39v (*Sexterii Sancte Crucis capitula; turme Mirabelli, Sithie, Gerapetre*). Πρβλ. ΧΑΙΡΕΤΗ, ό.π., 505-506.

31. ΜΑΛΤΕΖΟΥ, ό.π., 115-117.

χαρακτηρίζονταν ως *districtus*, όπως της Πεδιάδας και του κάστρου Καινούργιου³², κατονομάζονται ως σεξτέρια.

Η χρήση του όρου σεξτέριο από τις τοπικές αρχές, τουλάχιστον από το 14ο αι. και εξής, αφορούσε την ομαδοποίηση και καταγραφή των φέουδων, και την κατοχύρωση των ιδιοκτησιακών τίτλων των φεουδαρχών. Η διατήρηση δηλαδή του σεξτέριου βοηθούσε τις αρχές μόνο για την κτηματογράφηση, και τα *Κατάστιχα* των φέουδων κάθε σεξτέριου αποτελούσαν ένα είδος κτηματολογίου. Οι φεουδάρχες της Κρήτης, σε σχέση με όλες τις άλλες υποχρεώσεις τους (στρατιωτική υπηρεσία, έκτακτες εισφορές, πρεσβείες κλπ), ομαδοποιούνταν με βάση το τεριτόριο, φεουδάρχες δηλαδή Χανίων, Ρεθύμνου, Χάνδακα και Σητείας. Από την άλλη, η *τούρμα* δεν λειτούργησε ποτέ όπως το σεξτέριο, όπως διαπιστώσαμε και με το *Κατάστιχο* των Χανίων, στο οποίο καταγράφονταν κατά τον 14ο αι. οι ιδιοκτησιακές αλλαγές των φέουδων ολόκληρου του τεριτόριου. Η αναφορά της *τούρμας* είχε να κάνει αποκλειστικά με τον ακριβέστερο προσδιορισμό στο χώρο του φέουδου και των χωριών που αυτό περιλάμβανε. Χαρακτηριστικό του γεγονότος ότι ολόκληρη η περιοχή Χανίων αντιμετωπιζόταν ως μια μονάδα είναι μια σπάνια (ίσως και μοναδική) αναφορά της ως σεξτέριου³³. Η βαρύνουσα σημασία του τεριτόριου δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα του διοικητικού συστήματος που είχε καθιερωθεί, αλλά και των αρχικών αποικισμών της Κρήτης στις περιοχές Χανίων και Ρεθύμνου. Ενώ δηλαδή ο πρώτος αποικισμός που είχε στόχο την κάλυψη της περιοχής Ηρακλείου σχεδιάστηκε με βάση τα σεξτέρια, οι επόμενοι για το Ρέθυμνο και τα Χανιά με βάση τις περιοχές που αποτέλεσαν αργότερα τα τεριτόρια. Δεν είναι ίσως τυχαίο, τέλος, ότι στην περιοχή Λασιθίου, όπου δεν υπήρξε συστηματικός αποικισμός, ανάλογος τουλάχιστον εκείνων για τις υπόλοιπες περιοχές του νησιού, ο παλαιός όρος *τούρμα* παρέμεινε ισχυρότερος.

Η βενετική *τούρμα* είχε καταρχήν γεωγραφικά χαρακτηριστικά, όπως αποδεικνύεται εξάλλου και από τη χρήση σε ορισμένες περιπτώσεις του όρου *contrata* ή *districtus* σε αντικατάσταση του όρου *τούρμα*³⁴. Εκτός όμως από γεωγραφική μονά-

32. Βλ. για παράδειγμα (1344): *...fiant quatuor capitanei pro furtis in hoc medio, unus videlicet in parte Levantis in sexterio Pediade, alius in sexterio Belvideris, tercius vero in sexterio Castri Novi...* (*Quaternus Consiliorum*, αρ. 14).

33. Πρόκειται για καταγραφή του 1309, στην οποία αναφέρεται το χωριό Κουρνάς της σημερινής επαρχίας Αποκορώνου Χανίων: *...kavallarie de lo Curuna, posita in sexterio Chanee...* (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, σ. 330).

34. Βλ. για παράδειγμα: *casale Cato Furni districtus Mirabelli* («Κατάστιχο εκκλησιών και μοναστηριών του Κοινού» (1248-1548), έκδ. Ζ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΑΪΗΣ, Ιωάννινα 1985, αρ. 286): *Et fiant alii duo*

δα και εν μέρει διοικητική στην περιοχή του σημερινού Λασιθίου, η *τούρμα* αποτελούσε έμμεσα, κάθε φορά που υπήρχε ανάγκη, και σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό του χώρου των αρμοδιοτήτων κάποιων αξιωματούχων, μόνιμων ή έκτακτων, διοικητικών ή στρατιωτικών. Δυστυχώς δεν διαθέτουμε σχετικές πηγές για το δυτικό τμήμα της Κρήτης, όπου γνωρίζουμε τις *τούρμες*. Αντίθετα, περιοριζόμαστε στο κεντροανατολικό τμήμα, όπου όμως μόνο η περιοχή Λασιθίου διαθέτει *τούρμες*, ενώ η περιοχή Ηρακλείου τα σεξτέρια, τα οποία, όπως είδαμε, αποτελούσαν συνέχεια των *τουρμών*.

Σημαντικότερη είναι ίσως η συνέχεια του στρατιωτικού χαρακτήρα της βυζαντινής *τούρμας*, αφού αυτή εξελίχθηκε στη βενετική καστελανία. Η ταύτιση της *τούρμας* με την καστελανία δεν είναι απολύτως σαφής, αφού δεν μαρτυρείται η «μετονομασία» αυτή, ωστόσο αποδεικνύεται εύκολα από το συνδυασμό των δεδομένων που διαθέτουμε. Οι βενετικές *τούρμες* της Κρήτης ταυτίζονται με τις καστελανίες, πριν από την αύξηση του αριθμού τους για λόγους ασφάλειας μετά τα μέσα του 14ου αιώνα. Το γεγονός αυτό είναι φυσικό, αφού οι Βενετοί φτάνοντας στο νησί οργάνωσαν το αμυντικό τους σύστημα με βάση τα υπάρχοντα κάστρα, τα οποία αποτελούσαν έδρα του *τουρμάρχη* και στη συνέχεια του καστελάνου.

Το σύστημα άμυνας και ασφάλειας του νησιού αποκαλύπτει επίσης κάποιες επιπλέον γεωγραφικές περιφέρειες της Κρήτης, οριοθετημένες για το σκοπό και μόνο αυτό. Το πιο ευαίσθητο τμήμα του νησιού ήταν η περιοχή του Λασιθίου, αρχικά γιατί αποτελούσε εστία επαναστάσεων και αναταραχών και αργότερα γιατί δεχόταν τις πειρατικές επιδρομές των Τούρκων από τα μικρασιατικά παράλια. Η ασφάλεια της περιοχής του Ηρακλείου ήταν επίσης σημαντική, αφού ο Παραχάνδακας αποτελούσε την ασπίδα της κεντρικής εξουσίας, και η υπόλοιπη περιοχή μέχρι τις νότιες ακτές ήταν ίσως η μεγαλύτερη πηγή αγροτικών προϊόντων και ανήκε σε μεγάλες βενετικές οικογένειες. Έτσι στο Λασιθί, με βάση πάντα τις *τούρμες*, διορίζονταν δύο καπιτάνοι (*capitaneus*), ένας για τις *τούρμες* Μιραμπέλου και Ιεράπετρας (*capitaneus in contratis Mirabelli et Gerapetre, capitaneus Mirabelli cui commessa est turma Gerapetre*³⁵), καλύπτοντας ένα μέρος των βόρειων, καθώς και τις νότιες ακτές, και ένας για την *τούρμα* Σητείας (*capitaneus in Sithia*), την πλέον ευπαθή, καλύπτοντας μέρος των βόρειων, και κυρίως τις δυτικές ακτές³⁶.

capitanei per dictum tempus, unus in contratis Mirabelli et Gerapetre et alter in Sithia... (Quaternus Consiliorum, αρ. 14) *in contratis Kissami* (Quaternus Consiliorum, αρ. 53).

35. ASV, *Duca di Candia*, b. 10, 1, 8r (1326).

36. Βλ. ενδεικτικά πράξεις διορισμού: *Quaternus Consiliorum*, αρ. 49, 77, 150, 258, 264, 265.

Η περιοχή του Ηρακλείου, πολύ μεγαλύτερη σε έκταση, αλλά λιγότερο ευαίσθητη είτε σε εξωτερικές επιθέσεις είτε σε εσωτερικές αναταραχές, είχε χωριστεί σε δύο ζώνες, τη βόρεια και τη νότια. Η νότια ήταν χωρισμένη με τη σειρά της σε τρεις περιφέρειες, καθεμιά από τις οποίες διέθετε έναν καπιτάνο, ο οποίος αναλάμβανε καθήκοντα για 15 μέρες έως ένα μήνα κάθε χρόνο. Σκοπός του ήταν να συγκεντρώνει τους φεουδάρχες κάθε περιφέρειας, να συζητά μαζί τους θέματα ασφάλειας και άμυνας, και να φροντίζει για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή τους. Οι περιφέρειες αυτές ήταν: η νοτιοανατολική (*capitaneus Levantis ad latus austrī*) με έδρα το χωριό *Morales*(;) και με τη θητεία του καπιτάνου να διαρκεί ένα μήνα η μέση νοτιοανατολική (*capitaneus medii Levantis ad latus austrī*) με έδρα το χωριό Μέση και τη θητεία του καπιτάνου στις 15 μέρες, και η νοτιοδυτική (*capitaneus Ponentis ad latus austrī*). Η τελευταία διέθετε έναν καπιτάνο με διάρκεια θητείας ένα μήνα και χωρίς συγκεκριμένη έδρα. Το 1350, επειδή η τελευταία περιφέρεια θεωρήθηκε πολύ μεγάλη σε έκταση, αποφασίστηκε ο καπιτάνος να μοιράσει το χρόνο του στα δύο, και για 15 μέρες να έχει έδρα το κάστρο Καινούργιο και τις άλλες 15 το κάστρο της Πυργιώτισσας. Όριο της νοτιοανατολικής και της μέσης νοτιοανατολικής περιφέρειας αποτελούσε ο ποταμός Αναποδάρης³⁷. Τα όρια των τριών αυτών περιφερειών ξέφευγαν από εκείνα των σεξτέρων. Η μικρότερη από τις παραπάνω τρεις περιφέρειες ήταν αρχικά η μέση νοτιοανατολική, στην οποία ανήκαν τα χωριά: *Symi*, Πεύκος (Βιάννου), Αγ. Βασίλειος (Βιάννου ή Πεδιάδας), Κρεββατάς (Βιάννου), Πάνω και Κάτω Βιάννος, Καβούσι (Ιεράπετρας), Μέση (Βιάννου), Σκινιάς (Μονοφατισίου), Λαγούτα (Μονοφατισίου), Βακιώτες (Μονοφατισίου), *Psicochoria*, *Kalivi* (Καλύβια Μονοφατισίου;). Το 1350 προστέθηκαν σ'αυτά κάποια χωριά της περιοχής Πεδιάδας, τα οποία ανήκαν στα σεξτέρια του Αγ. Παύλου και του *Belvedere* και τα οποία βρίσκονταν μακριά από τη βόρεια ακτή. Τα χωριά αυτά ήταν: *Calivo*, Μάρθα (Πεδιάδας), Έμπαρος (Πεδιάδας), Παναγία (Πεδιάδας), *Psomopula*, Αυλή (Πεδιάδας), *Vurgara*, *Pagie*, *Ylia*, Κασάνος (Πεδιάδας)³⁸.

Στη βόρεια ζώνη υπήρχαν δύο καπιτάνοι, στη βορειοανατολική περιφέρεια (*capitaneus Levantis versus boream*) και στη βορειοδυτική (*capitaneus Ponentis versus boream*)³⁹. Η θέση μάλιστα της βορειοανατολικής περιφέρειας οριζόταν σε σχετικό διάταγμα του 1345 ανατολικά του ποταμού Καρτερού και βόρεια της επι-

37. *Quaternus Consiliorum*, αρ. 273.

38. *Quaternus Consiliorum*, αρ. 273.

39. Βλ. ενδεικτικά πράξεις διορισμού: *Quaternus Consiliorum*, αρ. 49, 54, 150, 250.

σκοπής Χερσονήσου⁴⁰. Η μέση βόρεια περιοχή ήταν ο Παραχάνδακας, που έχοντας άμεση σχέση με την πρωτεύουσα ελεγχόταν από την κεντρική εξουσία.

Το σύνολο δηλαδή των παραπάνω περιφερειών άμυνας και ασφάλειας ανέρχεται σε 6 (η νοτιοδυτική χωρίστηκε ουσιαστικά σε δύο, αλλά με έναν καπιτάνο), οι οποίες όμως δεν ταυτίζονται με τα σεξιτέρια, παρά μόνο συμπτωματικά σε κάποιες περιοχές.

Κατάλοιπο λοιπόν του βυζαντινού παρελθόντος, η *τούρμα* κάνει έντονη την παρουσία της στις πηγές της βενετικής περιόδου της Κρήτης. Δεν πρόκειται ωστόσο για διοικητικό ή στρατιωτικό όρο, αλλά απλά γεωγραφικό, βοηθητικό στον προσδιορισμό της θέσης κυρίως φέουδων και χωριών. Η βυζαντινή *τούρμα* βοήθησε τις βενετικές αρχές κατά τον πρώτο αποικισμό του νησιού (1211) να ορίσουν τα σεξιτέρια της περιοχής Ηρακλείου, ενώ ο αρχικός στρατιωτικός της χαρακτήρας με πυρήνα το κάστρο προσδιόρισε τις αντίστοιχες βενετικές καστελανίες, οι οποίες αποτελούσαν τον κορμό του αμυντικού συστήματος και της εσωτερικής τάξης στο νησί. Οι διαθέσιμες πληροφορίες των βενετικών πηγών μάς βοηθούν να προσδιορίσουμε μόνο τις βυζαντινές *τούρμες* και όχι να διερευνήσουμε τη λειτουργία τους και πόσο σημαντική μπορεί να ήταν αυτή για το διοικητικό και στρατιωτικό σύστημα του νησιού στο πλαίσιο της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Δεν θα πρέπει ωστόσο να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ήδη κατά τον 12ο αι. στη βυζαντινή αυτοκρατορία η *τούρμα* είχε χάσει το αρχικό της νόημα και είχε καταλήξει μια απλή γεωγραφική περιφέρεια, όπως ακριβώς συνέβαινε και στην Κρήτη της βενετικής περιόδου.

40. *Item quod capitaneus qui effici debet in parte Levantis huius medii stet et habitet a flumine de Tartaro ultra versus levante et ab episcopatu Kironensi infra versus boream ubi melius videbitur...* (*Quaternus Consiliorum*, αρ. 49).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΠΙΝΑΚΕΣ

Στους πίνακες καταγράφονται τα χωριά ανά *τούρμα* και σεξτέριο. Περιλαμβάνονται τα χωριά μόνο εκείνα για τα οποία διαθέτουμε πληροφορίες για το πού ανήκαν κατά τον 13ο και 14ο αιώνα. Στην πρώτη στήλη καταγράφεται το όνομα του χωριού στη μορφή ή τις μορφές που το συναντούμε στις πηγές. Στη δεύτερη στήλη περιλαμβάνεται το όνομα του σημερινού χωριού, υπαρκτού ή ερειπωμένου, με το οποίο ταυτίζεται, ενώ για όσα χωριά δεν υπάρχει ταύτιση δίνονται, όπου αυτό το γνωρίζουμε, τα χωριά, ταυτισμένα ή αταύτιστα, ή άλλα τοπογραφικά στοιχεία (π.χ. ποτάμι ή βουνό) με τα οποία συνορεύει, έτσι ώστε να υπάρχει ο κατά προσέγγιση προσδιορισμός του στο χώρο (στην περίπτωση αυτή πριν από τα ονόματα τοποθετούνται δύο κάθετες γραμμές: ||, οι οποίες δηλώνουν τα σύνορα). Η τελευταία στήλη περιλαμβάνει τη σημερινή επαρχία στην οποία ανήκει το κάθε χωριό, έτσι ώστε να γίνεται εύκολα αντιληπτός ο χώρος στον οποίο τοποθετείται η *τούρμα* ή το σεξτέριο. Υπάρχει, τέλος, συγκεντρωτικός πίνακας όλων των χωριών με την αναφορά της θέσης τους.

Οφείλουμε να τονίσουμε ότι οι κατάλογοι των χωριών ανά σεξτέριο ή *τούρμα* παραμένει ανοικτός σε μελλοντικές προσθαφαιρέσεις. Πρόκειται για μια πρώτη προσπάθεια γεωγραφικού προσδιορισμού των παραπάνω περιφερειών της βενετικής Κρήτης. Συστηματικότερη έρευνα και πρόσθετες πληροφορίες πιθανόν να δώσουν νέα στοιχεία, τα οποία θα συμπληρώσουν τα κενά της εικόνας, αλλά δεν θα ανατρέψουν, πιστεύουμε, καθοριστικά τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

1. ΤΟΥΡΜΑ ΚΕΣΑΜΟΥ (ΚΙΣΣΑΜΟ)

ΧΟΣΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΟΣΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Abandite		
Anaxiolo		
Armenocambo		
Armenochoria	Αρμενοχώρι	Κισόμου
Arno	Αρρί ;	Σελίνου
Asogiras	Ασογιράς	Κισόμου
Astricho / Astrico	Αστρίτσας	Κισόμου
Agcho ⁹		
Caloni	Καλόνα	Κισόμου
Calathena / Calathenes	Καθόθινες	Κισόμου
Camera	Καμάρα	Κισόμου
Carperia / Carperna Alonta		
Carava	Καβαφός	Κισόμου
Carva	Καράς	Κισόμου
Chelala	Χελ/Χέλα Καράλα ; - Καράλα ;	Κισόμου
Chissand castum	Κίσιμος	Κισόμου
Condorani / Condorani	Κοντοράνη ;	Κυθηνίας
Cozani		
Cumili / Cumili	Κουμολιά	Κισόμου
Cunrumata	Παλαιά Ρόματα ;	Κισόμου
Eleos	Έλιος	Κισόμου
Goydoras		
Giosa	Γιόσου	Κισόμου
Gyo / Gyo in Scutaria	Σκουτάρηνας	Κισόμου
Kasanas ⁹		
Lanna	Λάννα ;	Κισόμου
Eldea		
Lussacha	Λουσαχάς	Κισόμου
Lutra		
Masa	Μάσα	Σελίνου
Mellaurgle	Μελισσοαργείο	Κισόμου
Mascila / Mascila / Arano Mascila /	Μασσίλια ;	Κισόμου
Messaglia / Messya		
Murmuil		
Neo Chorio	Νέο Χωριό	Κισόμου
Nopla / Nopla	Νοπλά	Κισόμου
Palaocastro, Arano / Cala	Παλαιόκαстро, Άνω / Κάτω	Κισόμου
Panofano	Πανόφνος	Κισόμου

Perihena		
Peiriza		
Pirgo	Γέργος	Καθίμου
Platano	Γλάσκας	Καθίμου
Plitibu		
Poduro / Ypoduro	Προβόρα :	Καθίμου
Psafli		
Platou in Scutalone	(Σκουταλιάνος)	Καθίμου
Scalli / Schali	Σάλια	Σαλίνου
Schinoschafli		
Scutalone	Σκουταλιάνος	Καθίμου
Skoutragachi	Σκουταλιάνος	Καθίμου
Stimball		
Tavraniti	Ταυρανήτος	Καθίμου
Tifa		
Topala	Τοπάλα	Καθίμου
Vrieti ad Platano	Γλάσκας	Καθίμου
Vucode / Vucolia	Βουκολιάς	Καθίμου
Vursati	Βουλιγιάς	Καθίμου

* Είλ. και τόρμα Άρνας

2. ΤΟΥΡΜΑ ΚΟΥΦΟΥ (CUFFO)

ΧΟΡΙΟ (ίδος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΟΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acirani / Ciarani*	Καθίμος	Κυθηνίας
Caiada		
Chiton Petra*		
Cuffo	Κουφός	Κυθηνίας
Gaveru	Γαβρανοσό	Κυθηνίας
Gatari	Γαρία	Κυθηνίας
Lutracchi*	Λουτραχί	Κυθηνίας
Platani	Πλατανός	Κυθηνίας
Patre		
Vrieti	Βουλιγιάς	Κυθηνίας

* Είλ. και τόρμα Άρνας

3. ΤΟΥΡΜΑ ΑΡΝΑΣ (ARNA - ARENA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Achladicho	Αχλαδιώνας	Σελίου
Aidoni	Αϊδιώνα	Σελίου
Argastiri	Αργαστήρι Σιόνης	Σελίου
Asiandilava	Ασιαντιλής	Σελίου
Avoghea	Αβουγής	Σελίου
Ayon / Aycho*		
Caodolichi / Caodolchi	Καυδοίχι	Σελίου
Cacopothano		
Caloni	Κάλωνος ή Κολωνός	Σελίου
Caliera	Καλιέρια	Σελίου
Camaria	Καμάρι (Ραδοβανίου)	Σελίου
Cambani	Καμπανό	Σελίου
Canino	Κάνινος	Σελίου
Chelid	Καρήλι Σπορτίνας	Σελίου
Chivonoi / Kavonoi*		
Chitro / Kitro	Κίτρος	Σελίου
Chitroúmiotava	(Κίτρος)	Σελίου
Kafala		
Lachi	Λάκωσι	Κοζάνης
Livadia	Λιβάδια Ραδοβανίου ή Λιβάδι Σιόνης	Σελίου
Melivargi*		
Motico	Μουτσίκος	Σελίου
Occhi, I		
Quadro	Κάδρος, Κουφισίνο	Σελίου
Radovani	Ραδοβάνι	Σελίου
Saradiza	Σαραδίνα	Σελίου
Sclavopala	Σκλαβοπολίτσο	Σελίου
Sihit		
Simbru	Σιμβρό	Σελίου
Spagnosi	Σπανώσις Γλυφωσιώτης	Σελίου
Strati	Στράτι	Σελίου
Thamaria	Ταμάρια	Σελίου

* Βλ. και τόμοιο Κιόπου

4. ΤΟΥΡΜΑ ΨΥΚΡΟΥ (ΨΙΧΗΘΙΟ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Armeni / Armani	Αριόνα	Αποκαρώνου
Azino		
Calanti / Calanti	Καλαμίτα	Αποκαρώνου
Calochia		
Cambata / Cambata		
Caraci*	Καρόνου	Κυβενίας
Caridi	Καρόσι	Αποκαρώνου
Castelo vel Chifeti Petra	Κάστελλος ;	Αποκαρώνου
Chama / Gajna	Κάμας	Αποκαρώνου
Chetala	Καπαλάς	Αποκαρώνου
Chrisopoli / Chrisopoli		
Filipo / Philippu / Phylippu	Φιλίππου	Αποκαρώνου
Lutachi vel Milezo*	Λαυτάκι	Κυβενίας
Machara / Macharu / Machiaru	Μακαράς	Αποκαρώνου
Masa	Μάσα	Αποκαρώνου
Masha	Μαθός	Αποκαρώνου
Nipra	Νίπρος	Αποκαρώνου
Perivodis	Περβολήττα Μπουκουρά ;	Κυβενίας
Pomoni / Pomonia, Oala / Maza	Παμόνα	Αποκαρώνου
Rosa		
Schnas	Σανός ;	Κυβενίας
Securita		
Stafan	Σταφάνης	Αποκαρώνου
Vafso	Βαφός	Αποκαρώνου

* Ελ. και κέρμα Κουρού

5. ΤΟΥΡΜΑ ΚΑΛΑΜΩΝΑΣ (CALAMONA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Castello	Χάσιαλλος	Ασιακαρόντου
Caraculoli		
Curna / Curua	Χαυρός	Ασιακαρόντου
Isimihalli	Αργυροπόδα	Ρεθύμνης
Filadi	Φιλαδί	Ασιακαρόντου
Palma / Patma	Πάμα	Ασιακαρόντου
Ruzian	Ρούσινα	Ρεθύμνης
Sanctus Georgius	Αγ. Γεώργιος	Ρεθύμνης

6. ΤΟΥΡΜΑ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ (ΜΙΛΟΠΟΤΑΜΟ - ΜΙΛΟΠΟΤΑΜΕΝΣΙΣ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Axo	Αξός	Μιλοποτάμου
Calandrea	Καλανδριάς	Μιλοποτάμου
Dakimada	Δακιμάδας	Μιλοποτάμου
Gacpa	Γακπάς	Μιλοποτάμου
Gonia / Gonia in Poila		
Lida in Poila		
Maidoni	Μαϊδών	Μιλοποτάμου
Mercuri		
Othos	Ορθός	Μιλοποτάμου
Pasallia	Πασαλλιάς	Μιλοποτάμου
Puzini		
Schtopagil	Σκοπιακιά	Μιλοποτάμου
Veni	Βενί	Μιλοποτάμου

7. ΤΟΥΡΜΑ ΑΣΙΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΣΥΒΡΤΟΥ (ΑΡΑΝΟ / ΣΑΤΟ ΣΙΒΡΤΟ - ΣΙΒΡΤΟ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Amad	Αμάρα	Αμαρίου
Casteladi*	Καστάδα ;	Αμαρίου
Castello*		
Castledhi*	Χαριδίσι	Αμαρίου
Corubas	Κουρούβας	Αμαρίου
Crota / Grot*		
Gara**	Γάρρα	Αμαρίου
Gave*		
Jorachari**	Γουράχι	Αμαρίου
Karama*	Καραμιά	Αγ. Βασίλειου
Melacra		
Merona**	Μέρωνας	Αμαρίου
Orta*	Ορτιά ;	Μυθισκοτόμου
Pala*		
Pleoni		
Soloni**	Εθένας ;	Αμαρίου
Spiti*	Σπιτιά	Αγ. Βασίλειου
Vain	Βάνας	Αγ. Βασίλειου

*Cato Sivrito

**Arano Sivrito

8. ΤΟΥΡΜΑ ΜΙΡΑΒΕΛΛΟΥ (MIRABELLO)

ΧΩΡΙΟ (18ος - 19ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Aragona		
Caiale Novum	Νεόπολι	Μιραμβέλου
Clusa		
Conerleto	Χουμαρέσιος	Μιραμβέλου
Cruata	Κρούατος	Μιραμβέλου
Dzani		
Fural / Foml	Φουρλή	Μιραμβέλου
Gricea	Γριτσό	Μιραμβέλου
Kelcill		
Kerid	Κερύδι	Μιραμβέλου
Lechia	Λετσιό	Μιραμβέλου
Linnu / Linnu	Λίννας	Μιραμβέλου
Mala	Μάλας	Ιεράπετρας
Melo	Μέλου	Πεδιάδας
Mazpanta		
Mevolri	Μεουλίρι	Ιεράπετρας
Messochorio		
Milato	Μίλατος	Μιραμβέλου
Pialpodi	Πιλαυπόδι	Μιραμβέλου
Psalta	Ψάλτι	Ιεράπετρας
Scinea		
Simirso	Σίμιρσο (Φουρσός)	Μιραμβέλου
Sidnea	Σιδνός	Μιραμβέλου
Splinea		
Vergapelo		
Vredesi	Βρεσέσι	Μιραμβέλου

9. ΤΟΥΡΜΑ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ (GERAPETRA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Agia Paraschi		
Aspitiaviti		
Castellu		
Episcopatue Gerapetra	Επισκοπή	Ιεράπετρας
Ierid	Γιαννίτι	Ιεράπετρας
Ierapetra / Zierapeta	Ιεράπετρα	Ιεράπετρας
Ystrona	[παι. Ίστρονος ανάμεσα Κρησού και Κεράς Κεραή], Ίτρο ;	Ιεράπετρας

10. ΤΟΥΡΜΑ ΣΗΤΕΛΑΣ (ΣΙΤΗΛΙΑ)

ΧΩΡΙΟ (16ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acicida	Αυλάδα	Ευθείας
Azobello		
Colivá Pano		
Calandrapel	Δροινόβιός (κρημ.) ;	Ευθείας
Campane	Καυίνος	Συμείας
Castrovunio		
Colatra		
Oria Oató	Κριά Κότα	Ευθείας
Dalini	Δάφνι	Ευθείας
Etes	Ενά	Ευθείας
Grea	Γρας (Άγιος Στέφανος)	Ευθείας
Lithice	Λιθίνος	Ευθείας
Marcota	Μαρανιά	Ευθείας
Merse		
Mollara		
Paleopaz	Παλινοπότα	Ευθείας
Pandeli	Πονιδί	Ευθείας
Papalia		
Parasperi	Παρασπέρη	Ευθείας
Paridha		
Pezzu	Πριζός (κρημ.)	Ευθείας
Rucarda	Ρουκάρτα	Συμείας
Scopi	Σκοπή	Συμείας
Stechis	Σταχιά ή Σταχιά	Ευθείας
Sichon	Σιχόν	Ευθείας
Sotire	Σούιρα	Ευθείας
Turkoti	Τουρκοτή	Ευθείας
Turhill	Τουρτοδάη	Ευθείας
Vuvall		
Vuvall	Βυβύλα	Συμείας
Xarocastro	Χαρόκατρος	Ευθείας

11. ΣΕΣΤΕΡΙΟ ΑΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Azupedes	Αιτιπιάδες	Μονοραφίου
Agilantean	Αγρολιανές (ερασι.)	Μονοραφίου
Agia Fotini	Αγία Φωτιά ; II Χόρτος, Άγιο	Μονοραφίου
Agia / Sancta Hierusalem / Ierusalem	II Αγία Παρασκευή, Ειληά, Νονα, βουά Theodor.	
Agia Marina	II Ροσσονία, Καίματι	Μονοραφίου
Agio Dimitri	II Cacochario, Μονοχάρια, Λοκράβι, Αλευριάς	Μονοραφίου
Agio Mame	II Δαμάνα	Μονοραφίου
Agiameli Cato	II Πόργος, Λοκράβι, Cato Karimoti	
Amigialos	Αμυγδαλος	Μονοραφίου
Amurgalon	Αμοργέλλος	Μονοραφίου
Andri	Andria (ερασι.) II Βουάλας, Vassura, Καίματι	Μονοραφίου
Anogia βλ. Ertne Anola		
Arsani	Αρσάνι	Μονοραφίου
Arsanize/Poasmo/Posselimo	Αρσανήμα	Μονοραφίου
Arcadi	Αρσάβι	Μονοραφίου
Arta	II Αρτίμ, Χόρτος, Σοκαρός, Δερβίσι	
Asprochario	I Schilocharia, Sell	
Asimo	Ασίμα	Μονοραφίου
Ais	II Κοκό, Fovadi	
Avrakotes	II Χόρτος, Σοκαρός, Δερβίσι	Μονοραφίου
Cacochario	Μεταξοκάρι	Μονοραφίου
Cacochari	II Agio Dimitri, Monochario, Λοκράβι, Αλευριάς	Μονοραφίου
Cacu	Κακού (ερασι. Νουάρα)	Μονοραφίου
Calmano / Calmanu	II Μοδός	Μονοραφίου
Caloni		
Camaras	Καμάρας II Μεταξοκάρι, Αμοργέλλος, Ολίμπια	Μονοραφίου
Caras	Καράβι (ερασι.)	Μονοραφίου
Christus	I Πόργος, Λοκράβι, Cato Karimoti	Μονοραφίου
Cimi	II Άνα Άκρια, Ειληά, Sell, Curtano, Αρσανίτες	
Conum / Conomi	II Ολίμπια, παρ. Αρσάνι, Cofino	
Curtano	I Sell, Cimi, Monochario	
Damezla	Δαμάνα	Μονοραφίου
Dameli	Δαμάνα	Μονοραφίου
Dorakio / Doraki	Δερβίσι	Μονοραφίου

Elca	Χάρωνες	Μονοφωνοτικού
Erma Azola / Erancia / Azola / Azolla	Αρμενίγεια	Μονοφωνοτικού
Erolani	Ροδίσι	Μονοφωνοτικού
Faradi	Αλα, Κασοβ	
Finca	Αγία Φωτίη, Αζίο	Μονοφωνοτικού
Gipasa	Πρωτόρες, Κεραμόη, πετ. Ανοσιδόρες	Μονοφωνοτικού
Gistama / Cistama	Μπαζουάρα, Αμουργιάδες, Αποσιλήμ, Τερφή, Αρμενίγεια, Μετακιά, Κατορία Κοπρασιή (αρμ.) Βορράς	Μονοφωνοτικού
Isoprastum / Isopratio / Caprasio / Υορρασίο		Μονοφωνοτικού
Keramoti / Keramato / Keramoti Cato	Αγαλόντας, Δομίτια	Μονοφωνοτικού
Kerathen	Καρατιά στις Σιόβες Μασί Λιβάδι	Μονοφωνοτικού
Kidrea	Ασεντιάς	Μονοφωνοτικού
Ligordine	Αγόρτινος	Μονοφωνοτικού
Lochridi	Λοκρίδα (αρμ.) Ρεστέλα	Μονοφωνοτικού
Mazri Livadi / Μασρο Λιβάδι	Κεραθες, Αρμενίγεια, Μπαζουάρα, Αμουργιάδες	Μονοφωνοτικού
Made	Μαδές	Μονοφωνοτικού
Marmela / Marmelo / Marmacha	Ασίζα	Μονοφωνοτικού
Masomirto		
Metakri	Αρμενίγεια, Τερφή	Μονοφωνοτικού
Misochorion	Cato Ρεστέλα, πετ. Ανοσιδόρες, Ρίσι, Λοκρίδα	Μονοφωνοτικού
Monochoro	Β. του κ. Ασίζα	Μονοφωνοτικού
Murnea	Μουρνιά	Μονοφωνοτικού
Nisadio / Nisadi	Τερφή, Μετακιά, Ρεσθιαντες	
Paleo Gistama	Πυρόδη, Αποσιλήμ, Ανάγειο	
Paratharonen	Παράθαρνα Τερφή (παρεσθή)	
Paratifi	Παρόντιροι	Μονοφωνοτικού
Peptala Eperap / Cato	Το κριτίσι ο Ανοσιδόρες, Cato Κατασιή, Λοκρίδα, Misochorion, Ρίσι	Μονοφωνοτικού
Penesifi	Αγ. Γεώργιος Επανασίτη	Μονοφωνοτικού
Pirethi / Pireti / Perasio	Πυρόδη	Μονοφωνοτικού
Pigo	Πήγος	Μονοφωνοτικού
Plizica	Τερφή, Αποσιλήμ, Ακουάδες, Αγόρτινος	Μονοφωνοτικού
Plihi	Cimi	
Pretoria	Πρωτόρια	Μονοφωνοτικού
Prinea	Πρινιές	Μονοφωνοτικού
Protopora	πετ. Αθήρα	
Rim casieto	Ρεστέλα, Λοκρίδα, πετ. Ανοσιδόρες	Μονοφωνοτικού
Rusocario / Rusochorion	Αγία Μαρίνα, Καίσιμα	

Rava	Προτόρα, Αισία	Μονομαστίου
Sanctus Iohannes Cherezo	Χάρακος	Μονομαστίου
Sanctus Mercurius	"Αφραδία Ραππα και Σελενοχία"	Μονομαστίου
Solevochorio	Βιλοάλη, Προτόρα, Λαγάρτυκος	Μονομαστίου
Sordini Sica	Παρόνυφο	Μονομαστίου
Sall	Καρτίνα, Κίμι	Μονομαστίου
Socara / Zucara	Σωαρός	Μονομαστίου
Stad	Προτόρα, Σωαρός	Μονομαστίου
Surtia / Sirt montis, Alto et Basso*		
Tefeli / Tufelio / Totfeli	Ταφίη	Μονομαστίου
Tribia		
Vachianos	Βασιάκος	Μονομαστίου
Vazi	! Λαγάρτυκος, Αισαπίδος	Μονομαστίου
Vehull	Βιλοάλη	Μονομαστίου
Varea	Βοράς	Μονομαστίου
Xaricnas	Χαρίνας (αρειν.) Χαροάλη, Προβίη	Μονομαστίου

* Βλ. και ορθόγραφο Αγίου Παύλου

12. ΣΕΣΤΕΡΙΟ ΒΑΝΤΑ CROCE

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acrona		
Agrosio		
Agia Glyceria	Γρηγορία :	Πυργαίοσσας
Agia Marina	Αγία Μαρίνα	Μολιβαίου
Agiosoa	Άγιος Δάμα	Καινοόργου
Agriates		
Andalocri	Αντισούρι	Καινοόργου
Anti Faro	Αντίμας Πόλιω	Μολιβαίου
Axonii	Αξίνα	Μονοσημιαίου
Bambachera / Bambachera / Pampadama	Β Βαθύρας, Κουαός	Καινοόργου
Calasita	Καλάσι	Μολιβαίου
Curias	Κουράς	Μολιβαίου
Casalari		
Catide	Κατάβια :	Πυργαίοσσας
Carnari	Καρνί	Μολιβαίου
Camerachi	Καμοράκι	Μολιβαίου
Carli		
Carnia		
Chino / Ichini / Istri		
Chimmasi	Χιμμάσι	Καινοόργου
Chusari	Χουαός	Καινοόργου
Cicchi		
Cocchie	Ι Βαμβάχια	
Crusari		
Cumicora	Κρουσόνος	Μολιβαίου
Custa	Κούστας	Καινοόργου
Delese / Tiliaco	Τίλιος	Μολιβαίου
Dria		
Drosal	Δρόσι	Καινοόργου
Falandra	Φαλάντρα (ρονή)	Πυργαίοσσας
Figaliti		
Gelan	Γαλά	Καινοόργου
Gambae		
Georgari	Γόργαρι	Καινοόργου
Gie		
Gorguliti	Γ. Varsuliti :	
Guzarata		

Keni	Κερκυράς	Μαλαβίτσι
Kerakiat	Κέρκυρα Μαρόλο	Μαλαβίτσι
Kerasia Megala	Τυμαδί ;	Παργαίσιος
Kirakia	Κυραία	Τιμένους
Kipacti	Κισαί	Παργαίσιος
Kisi	Κισί (αρχα.)	Καυοόργου
Kitea	Η Μονάκωρα, Κισαί;	
Lirone / Lirne	Αθήναι	Καυοόργου
Lifhne		
Livai		
Luzne	Λαζουράς ;	Καυοόργου
Lutrach	Λουτρά	Μαλαβίτσι
Macre	Μάκρες	Καυοόργου
Megactari	Μαγακτάρ	Παργαίσιος
Mesia	Μέσση	Παργαίσιος
Mavriki Apero / Cato		
Mavromati		
Melica		
Missi	Μίσι	Εβάνου
Michu		
Mirisa		
Mitropoli	Μιτροπόλη	Καυοόργου
Mouchoiro	Μουχίωρα	Καυοόργου
Moucti	Μούκτι	Καυοόργου
Nasi	Ναυσαί (αρχα.)	Καυοόργου
Nisi / Nidi	Νισαί	Μαλαβίτσι
Nisio		
Nixta		
Panagia	Παναγία	Καυοόργου
Panoso Cato / Pano	Πανωτός Κάτω / Πάνω	Καυοόργου
Paria		
Paradisi		
Pardemodi	Παρμυόφι	Μαλαβίτσι
Pera Colocakia		
Petrae		
Pirga	Πιργαί	Μαλαβίτσι
Pion	Πιόρα	Καυοόργου
Piut	Πιουσί	Καυοόργου
Podolefcha Cato		
Polanisa		
Pomena	Απομαρά	Καυοόργου
Potemli	Ποτμίλι	Παργαίσιος
Pitrea	Πιτρέας	Μαλαβίτσι

Propell		
Puella		
Rapti	Ράπτης	Καναόργου
Rifa	Ρουφός ;	Καναόργου
Rumokhorl		
S. Georgus Condarato		
S. Georgus Condro		
S. Georgus Francorum Castr		
Noxl		
S. Georgus Saranda		
S. Georgus Vichia		
S. Pantaleo	μονή Αγ. Πανταλεώνος, Φόβιζε;	Μαλεβιάου
S. Elias		
Sara de Iergari	[Γέρρα]	Καναόργου
Schitus	Σανός	Μονοφακίου
Scrumula	Σκουρούλα	Καναόργου
Sema		
Siva	Σίβος	Μαλεβιάου, Πιργιάσσας
Socorum Sancti Meriti		
Suori		
Tilaso / Delasa	Τίλασος	Μαλεβιάου
Tripta	Τριπτά	Καναόργου
Vanzi		
Voudala		
Vplana		
Vetull	Βελούτς	Μονοφακίου
Vicho	Βίχο (αργ.)	Καναόργου
Viani		
Vitia		
Voi	Βόρα	Πιργιάσσας
Vreit	Βρέιτς	Καναόργου
Vurvuili / Murvuili	Βουρβυλίτς	Καναόργου

13. ΕΞΕΤΕΡΝΟ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Alea		
Aleli	Αλαι	Πεδύδος
Anadu	Αβδού	Πεδύδος
Chirurgio Chorio	Κωνοτόρνο Χωριό	Πεδύδος
Condit		
Condrosia		
Crisocoles	Χερσίμασος	Πεδύδος
Damila		
Galie	Γαίμα	Πεδύδος
Ladenta / la Chania ;		
Lamila / l'Armillia ;		
Mantilari		
Mithari		
Mucho	Μουός	Πεδύδος
Oaida	Ωιδός	Πεδύδος
Pidieis	Πισιδίη	Πεδύδος
Polykharl	Πολυπόδαρος	Πεδύδος
Samba	Σαμπός	Πεδύδος
Sodeni	Σοδόνη	Πεδύδος
Sokochorio	Σολοχόρως	Πεδύδος
Stravotina	Καλό Χωριό	Πεδύδος
Sufionari		
Tarni		
Tasin	Αϊτάνα	Πεδύδος
Tartaro	Καρπρός	Πεδύδος
Thari		
Tha		
Vasilco		
Vedite, Cato / Mago, Casovitia	Βόδιον	Πεδύδος
Vradinoti		

14. ΞΕΣΤΕΡΙΟ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

ΧΩΡΙΟ (18ος-14ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΙΡΧΙΑ
Αγια Παρακλη Πανα	Αγία Παρακλησιή	Πεδιάδος
Αγιο Βασίλ	Άγιος Βασίλειος	Πεδιάδος
Αλοκωχίς		
Αραλή / Αρασι	Κατανα	
Αρτζινα, Κατο / Ρατο	Αρτζίνας, Κάτο / Πόνα	Ταμένους
Αρτζου Αρτζου	Αιτωρακή Αρτζου	Πεδιάδος
Αυή	Αυήτι	Πεδιάδος
Καλήτα	Καλήβια	Μονοφασίου
Καλοβή	Καλοβάτι, κρείται προς Κοσβρόδ Κακαριόδ	
Καλονο	Γαρίνα	
Κασι / Καρα / Καραν	Κακιδιή, Εκυόλοος (Καλλινού)	Πεδιάδος
Κασιβή	Κορυβόδος ;	Πεδιάδος
Κασιβιό	Καλοβή	
Κακιδιή / Κακιδιή / Κακιδιή	Παρακοιός, Καλά, Μαθένας	Πεδιάδος
Κασι	Κασιόνας	Πεδιάδος
Κασιβιή	Κασιβιή	Πεδιάδος
Χονδρόλοα		
Κογυα		
Κομυα / Κομυα, Κατο / Ρατο	Κομυα	Μονοφασίου
Κομα	Κάμας Κομυβήν	Πεδιάδος
Κομυα	Κομυβή	Πεδιάδος
Κομακο	τοπωνύμιο μεταξύ Αγ. Σμητρί και Βουκουφού (Λακωνιά) Ραμα, Μακρυβιή	
Κυζι / Κυζι	Κυζιότι	Πεδιάδος
Κραπέ	Κραπέ Γαρίνας	Μονοφασίου
Κριβρο / Κριβρο	Κριβρος	Πεδιάδος
Κασι		
Κυζι / Κυζι		
Κυζι	Φύλαμα	Μονοφασίου
Κυζι	Φάλαμα	Πεδιάδος
Κυζι / Κυζι	Ζαγοριόνας ;	Πεδιάδος
Κυζι	Κουλογιά, Πασά, Κομυβή, Αρτζίνας	
Κυζι	Γαλαός	Πεδιάδος
Κυζι	Γαρίνα	Μονοφασίου
Κυζι		
Κυζι		

Ira	Νάρα (αρμ.); Πάργος, Κιρανίσο	Πεδός;
Kazueli	Καυνοβή Γαρίλας	Μουρατοίου
Kella / Kila / Chila, Pano / Cato	Κελλά	Πεδός;
Kazania	Κελλά, Κέρη, Πιζά, Κουβέφα	Πεδός;
Kirontal / Kirontso	Ira	
Lagine		
Lutrad	Λουτράδ;	Εθίνου
Machos		
Maddaro / Maddaro	Χουμέρα	
Macrolivad	Cressomo, Rama	
Mafeno	Αμαρηνό	Πεδός;
Mafha	Μαφά	Πεδός;
Mavrolandina	Κουά στους Κουβέφα;	Τυμένους/Πεδός;
Mavrouli		
Melosa, Mice / Megale / Grande	Μελίος, Μικρό/ Μεγάλο	Πεδός;
Mirio		
Micropita		
Nisi		
Pagle	Μαντολιάνια	Τυμένους/Πεδός;
Pandis Pano / Cato	Πανδία	Μουρατοίου
Panachi, Magna / Parva	Αγία Παρνασσική	Πεδός;
Pardira / Partora	Πάρρα	Μουρατοίου
Pafko	Πάφος	Εθίνου
Pandicari	Σανός	
Pasta / Pesen	Πιζά	Πεδός;
Pirgo	Ira	
Piamanu		
Prino	Πρινώ;	Μουρατοίου
Pavlorada		
Pisnopula / Sumopula / Suzma Polle	Ψιμνοπούλο	Πεδός;
Pozani / Pozani / Pzani	Πιζανία (αρμ.) Κελλά, Αγ. Παρνασσός	Πεδός;
Rama / Rauma	Πιζανός, Αράνας και Κουβέφα	Τυμένους/Πεδός;
Rizo Castro		
Rume	Cressomo, Macrolivad	
Sandari	Σανήθος, Αγ. Βασίλειος, Μελίος και Χουβέφα	Πεδός;
Scalare	Κουβέφα και Ασπρακι	Πεδός;
Serid / Sergi		
Sclavo Vesli		
Sculala		

Sichu	Σουητός (Κυλλωνί)	Πεδός
Slamo / Xilamo / Odfino	Σόλαρος	Ταμένους
Slines	Σατιός	Μονομοτίου
Spackies Arano	Πασιόβας Απόνος	Ταμένους
Stanzl	Σαρινοί	Πεδός
Syrkio Aho/Elasso Moris *		
Taleno / Taglino		
Tarpeschi	Τραπεζία (τραπ.)	Πεδός
Tarpiano	Θρασιόν	Πεδός
Tiptil	Μπισιά	
Vasvati	Βάρβαροι (σημ. Αρχάγγελος) Κουσόβο, Καλλιά, Κάμα, Πισιά	Πεδός
Vila Vulgare		
Vori	Βόνα	Πεδός
Zariparid	Τραπεζία Αγ. Σόλα ;	Ταμένους

* Ελ. και σεξίτρα Αγίων Αποστόλων

15. ΣΕΒΤΕΡΙΟ DORSODURO

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Partheni	Παρθένι	Μονοκρατίου
Kerathia		
Pulla	Πούλα (αρχα.)	Τηλείου
Corinthi	Κορινθίαι (αρχα.)	Μονοκρατίου
Pastiria		
Tifonia	Μεσοχώρι, Δορίνας	

16. ΣΕΒΤΕΡΙΟ CASTELLO

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acres	Άκρα Άκρα - Εόλο	Μονοκρατίου
Agios Thomas	Άγιος Θεώδω	Μονοκρατίου
Calandina		
Chilo / tu Chila		
Colera	Κόλερα	Μονοκρατίου
Gangala	Γκαγγάλας	Κανδαρίου
Mercuri		
Messochedala	Σουπός	
Paranuzi		
Vorbata sive Magisteri	Βορβάτα	Κανδαρίου
Vute / Agius Georgius de Vute	Βούτας	Μαλεφάκου
Yni	Ύτι	Μονοκρατίου

17. Αντιστοιχία των κρουαζιερόπλοίων με τις πόλεις και τα σκηνικά

ΚΑΣΤΕΛΛΑΝΙΑ	ΤΟΥΡΜΑ / ΣΚΗΝΙΚΟ
Κοζύβου	Κοζύβου
Σελίνου	Άρνος
Βίτσινα / Αποκορώνου	Ψευροιά
Βονόρατο	Καλαμίνος
Απόνη Συβρίτου	Απόνη Συβρίτου
Κόνη Συβρίτου	Κόνη Συβρίτου
Μυλωνοτόπου	Μυλωνοτόπου
Μυραματίου	Ραθύμνου
Ιερώνιστος	Μυραματίου
Επιτάς / Μοσφόρις	Ιερώνιστος
Μελιδίνο	Επιτάς
Ταμείους	σκηνικό Santa Croce
Παλιόδος	σκηνικό Dorsoduro
Ποργιάκουσος / Πριτόβια	σκηνικό Αγ. Μάρκου
Βορέσιο	σκηνικό Santa Croce
Castrum Novum	σκηνικό Αγ. Αναστάσιου
Belvedere	σκηνικό Castello
	σκηνικό Αγ. Παύλου ; / Belvedere

**18. Αντιστοιχία περιοχών και κάστρων του εγγράφου των αρχαίων σεξτερίων (1212)
με τις πόλεις και τις σεξτερίες**

ΚΑΣΤΡΑ / ΠΕΡΙΟΧΕΣ (1212)	ΤΟΥΡΜΑ / ΣΕΞΤΕΡΙΟ
Επίση	Επίσης
Ιερώνικρα	Ιερώνικρος
Μήραμπελα	Μήραμπελου
Λασιθ	Διοίκηση Χάνδρια
κάστρο Belvedere	σεξτερία Αγ. Παύλου ; / Belvedere
Πισόδια	σεξτερία Αγ. Μάρκου
Περασμόναβα	σεξτερία Doronikro
κάστρο Bonifacio	σεξτερία Αγ. Αναστασίου
κάστρο Κανιόργιο / Castrum Novum	σεξτερία Castello
Πυργήσσια / Μεσσή	σεξτερία Santa Croce
Μηλοκατόμος	Μηλοκατόμου
Άριο	
Απόνη Σόβριος	Απόνη Σόβριου
Κάνα Σόβριος	Κάνα Σόβριου
Καλομένα	Καλομένας
Ψαρά	Ψαράς
Κουφός	Κουφός
Άρνα	Άρνας
Κισσιός	Κισσιός
Χανιά	

19. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΩΡΙΩΝ

ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ	ΤΟΥΡΜΑ / ΞΕΣΤΕΡΙΟ
Abandita			Καδύμυ
Acraea / Caraea	Καρόνος	Κυβανός	Κουρού
Achleiathe	Αχλοδάκιος	Επίσου	Άρνας
Acidia	Αχιδόβια	Επταείος	Επταείος
Acraea			Santa Croce
Acraea	Άκρα Ανω - Κάτω	Μονοφασιίου	Castello
Azupatios	Αζουπόδος	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agrioio			Santa Croce
Agrianton	Αγριοντίς (εραπ.)	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agia / Sancta Hierusalem / Ierusalem	Άγια Παροικιστή, Καλλιά, Νόρα, Βουνό Theodor		Αγ. Αποστόλων
Agia Fotini	Αγία Φωτιάς // Χόρομος, Άριο	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agia Gligoria	Γλιγορία :	Παργασιίους	Santa Croce
Agia Marina	// Ριζοκαστίο, Κοίτησσι	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agia Marina	Αγία Μαρίνα	Μαλεβασίου	Santa Croce
Agia Paraschi Parva	Αγία Παρασκευή	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Agidaca	Άγιοι Δάκας	Καυοάργου	Santa Croce
Agio Dimitri	// Καουοαστή, Μασοχαστή, Λακρίδα, Ασκοντιάς	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agio Maria	// Δομάδος	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agio Vasil	Άγιος Βασίλειος	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Agios Thomas	Άγιος Θεωμής	Μονοφασιίου	Castello
Agianail Cato	// Πύργος, Λακρίδα, Κατο Νεραποή		Αγ. Αποστόλων
Agrios			Santa Croce
Agia Paraschi			Ιερώνητρος
Aidoni	Αιδωνιά	Σελήνιο	Άρνας
Alea			Αγ. Μάρκου
Aleachia			Αγ. Παύλου
Amari	Αμάρι	Αμαρίου	Σοβρίτου
Amelia			Επταείος
Amigkalis	Αμιγκάλιος	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Amirgialon	Αμιργιάλιος	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Asargora			Μαργαρίτου
Andikoni	Ανδικονί	Καυοάργου	Santa Croce
Andri / L'Andri	Ανδρία (εραπ.) // Βασίλειος, Νεραποσ, Κοίτησσι	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Anemolia			Καδύμυ

Ανογία βλ. Ετιμα Ανοία			Αγ. Αποστόλων
Αραβί / Αραβί	Canaro		Αγ. Παύλου
Αραβί	Αραβί	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβία / Ραίμα / Ραταλεμό	Αραβία	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβία, Κίτα / Πόνο	Ταμίνους	Αγ. Παύλου
Αραβία, Κατο / Ρατο	Αραβία Σαράς	Σαίνου	Άρνας
Αραβία	Ασίμ, Χάρακας, Σοκαράς,		Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Δαράς		
Αραβί / Αραβί	Αραβί	Αποκαράου	Ψαράς
Αραβία			Κοσμού
Αραβία	Αραβία	Κοσμού	Κοσμού
Αραβί			Ψαράς
Αραβί	Αραβί ;	Σαίνου	Κοσμού
Αραβία	Αραβία	Σαίνου	Άρνας
Αραβία	Αραβία Πόνο	Μαλαβίου	Santa Croce
Αραβί	Αραβί	Παύλου	Αγ. Μάρκου
Αραβί	Αραβί	Σαίνου	Άρνας
Αραβί	Αραβί	Κοσμού	Κοσμού
Αραβία	Schiochario, Sell		Αγ. Αποστόλων
Αραβία			Ιερόπετρος
Αραβί	Αραβί	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβί	Παύλου	Αγ. Παύλου
Αραβί	Αραβί	Κοσμού	Κοσμού
Αραβί	Καράς, Ραράς		Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβί	Παύλου	Αγ. Παύλου
Αραβί	Χάρακας, Σοκαράς, Δαράς	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβί	Παύλου	Αγ. Μάρκου
Αραβί	Αραβί	Μοναρχαίου	Santa Croce
Αραβί	Αραβί	Μυλωνοπούλου	Μυλωνοπούλου
Αραβί / Αραβί			Κοσμού / Άρνας
Αραβία / Ραβία	Κοράς, Ραράς	Κοσμού	Santa Croce
Αραβί			Santa Croce
Αραβία	Μαλαβί	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβία / Αραβία	Κοσμού	Σαίνου	Άρνας
Αραβί			Ιερόπετρος
Αραβί	Αγία Δημήτρη, Μωχαράς,	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβί, Αραβί		
Αραβί			Άρνας
Αραβί	Κοσμού (σπ. Νεοκίρα)	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί / Αραβί	Μαράς	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων

Calami	Καλίμη	Καόμυ	Καόμυ
Calami	Καλίμυ; ή Καλίμυς	Σαίλινου	Άρνας
Calami			Αγ. Αποστόλων
Calamici / Calamiti	Καλιμίτσι	Αποκερόνυ	Ψαρού
Calandrea	Καλιανδρέ	Μυλωνοτόμυ	Μυλωνοτόμυ
Calathona / Calathonas	Καλιθάνας	Καόμυ	Καόμυ
Caldera	Καλιθέρα ;	Σαίλινου	Άρνας
Calentina			Castello
Calista	Καλίστα	Μαθαβέλιου	Santa Croce
Calidia	Καλίδια ;	Παργαμάσσας	Santa Croce
Caliva	Καλίβια	Μονορατσιού	Αγ. Παύλου
Caliva Pano			Σπείας
Calochoriti	Αραυάνους (αρεπ.) ;	Σπείας	Σπείας
Calofati	Καλοφάτι, αραίμα προς Καυθρό II Caracoti		Αγ. Παύλου
Calomo	Γαρίνα		Αγ. Παύλου
Calosticha			Ψαρού
Calotta	Καλόττα	Καόμυ	Καόμυ
Calotta	Καλόττα; Επισκοπή, Αμουργιόλης, Ούστερα	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Calzari	Καζάρι	Μαθαβέλιου	Santa Croce
Calzari	Καζάρι (Ροδόβανιου)	Σαίλινου	Άρνας
Calzari	Καζάρι	Σαίλινου	Άρνας
Calzaria / Calzaria			Ψαρού
Calzaria / Calzaria			Καόμυ
Calzaria			Santa Croce
Calzaria			Καόμυ
Calzaria			Άρνας
Calzaria			Σπείας
Calzaria			Santa Croce
Calzaria			Αγ. Παύλου
Calzaria			Ψαρού
Calzaria			Αγ. Παύλου
Calzaria			Αγ. Παύλου
Calzaria			Αγ. Αποστόλων
Calzaria / Calzaria / Cockfield	Παρρασιός, Καλιθά, Μελέους	Παλιθάς	Αγ. Παύλου
Calzaria	Καζάρι ;	Αραπίο	Συβότου
Calzaria / Calzaria	Καζάρι	Αποκερόνυ	Ψαρού
Calzaria			Santa Croce

Castello Nouum	Κάστρον	Μπαρμίνου	Μπαρμίνου
Castri	Καστός	Παδάδος	Αγ. Παύλου
Castello	Κάστωδης	Αποκαράνου	Καλαμάρας
Castello			Συβρίτου
Castello			Κουρά
Castello vai Chiliti Petra	Κάστωδης :	Αποκαράνου	Ψαρά
Castrovunite			Σπείας
Catalagati	Καταλαγιά	Παδάδος	Αγ. Παύλου
Chanra / Geyra	Κάνος	Αποκαράνου	Ψαρά
Chelale	Άνω Κάσο Κεράλια ; - Κεράλια ;	Καόμου	Καόμου
Chelala	Κεράλια	Αποκαράνου	Ψαρά
Chelal	Κεράλια Σαρακένος	Σάλλου	Άρως
Chirurgio Chorio	Κανούργου Χορά	Παδάδος	Αγ. Μάρκου
Cheramea / Keramea			Άρως
Chila / tu Chila			Castello
Chiliti Petra			Κουρά
Chinu / Ichitai / Ictai			Santa Croce
Chirruai	Κίρροισ	Κανούργου	Santa Croce
Chiseraí castrum	Κίσορας	Καόμου	Καόμου
Chitro / Kitro	Κίτρος	Σάλλου	Άρως
Chitroumilitaria	[Κίτρος ;]	Σάλλου	Άρως
Chondrolea			Αγ. Παύλου
Chorus			Αγ. Παύλου
Christus	Πόργος, Ακαρβία, Cato Κανουρά	Μονορασαίου	Αγ. Αναστάσιου
Chumari / Gormari, Cato / Pato	Χουμάρι	Μονορασαίου	Αγ. Παύλου
Chusse	Κουσίς	Κανούργου	Santa Croce
Cicela			Santa Croce
Climi	Άνω Άρως, Σαχόν, Σεί, Curtano, Αντιόλια		Αγ. Αναστάσιου
Cliua			Μπαρμίνου
Codifa	Βασιλίσθια		Santa Croce
Colena	Κόλινα	Μονορασαίου	Castello
Colatra			Σπείας
Coma	Κόμας Κανούργου	Παδάδος	Αγ. Παύλου
Comariaco	Κουμαριάκος	Μπαρμίνου	Μπαρμίνου
Comera	Κουράρι	Παδάδος	Αγ. Παύλου
Condairni / Condairni	Κονταράρι :	Κυδωνίας	Καόμου
Conchri			Αγ. Μάρκου
Condrola			Αγ. Μάρκου
Conum / Cozum	Γισάρια, ποτ. Αραβί, Κοζο		Αγ. Αναστάσιου
Confocit	Χαράβια	Αυαίου	Συβρίτου

Carfield	Χαρδόνια (ερσπ.) Μεταξωτέρη, Δαρώνια	Μονογαρούλι	Dorsoduro
Caritas	Κουράδες	Αμαρίου	Συβρίτου
Casual			Καύμου
Cris Cato	Κριού Κότιο	Στατός	Στατός
Crisotiano	Χαρδόνιατος	Παδάδας	Αγ. Μάρκου
Crossano	αγκυλίτσιο μεταξύ Αγ. Στατός και Βουκουρετό (Ασπασωτέρη) Ruma, Macrolivadi		Αγ. Παύλου
Crota / Crota			Συβρίτου
Crupe			Santa Croce
Crucepall / Crucepall			Ψυγιά
Cruza	Κρούσιος	Μιραμυθίου	Μιραμυθίου
Cudiel / Chudiel	Χουδέτιο	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Cuño	Κουφός	Κυθονίος	Κουφός
Cumuli / Comuli	Κουκούλι	Καύμου	Καύμου
Cuncarioti			Καθαμένιος
Curles	Κορρές	Μαλαβιεύς	Santa Croce
Curna / Curuna	Κουρνός	Ασπασωτέρη	Καθαμένιος
Curumalia	Ποιός Ραύματι ;	Καύμου	Καύμου
Curione	Κρουσίονος	Μαλαβιεύς	Santa Croce
Cutiano	Sal, Clai, Monochano		Αγ. Αποστόλων
Curte	Κούρτες	Καυοόργου	Santa Croce
Dañi	Δάφνη	Στατός	Στατός
Damata	Δαρώνια	Μονογαρούλι	Αγ. Αποστόλων
Dafimede	Δαφινές	Μυλοποτάμιου	Μυλοποτάμιου
Dalase / Tiliso	Τήλυος	Μαλαβιεύς	Santa Croce
Damati	Δαμάς	Μονογαρούλι	Αγ. Αποστόλων
Dionia			Αγ. Μάρκου
Donsilo / Donsid	Δαρώνια	Μονογαρούλι	Αγ. Αποστόλων
Drapeti	Δραπέτα Γορίνης	Μονογαρούλι	Αγ. Παύλου
Dread			Μιραμυθίου
Dria			Santa Croce
Drosi	Δρόσι	Καυοόργου	Santa Croce
Eleo	Έλιος	Καύμου	Καύμου
Elos	Χόρακος	Μονογαρούλι	Αγ. Αποστόλων
Embero / Imbero	Έμπρος	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Episcopatus Gaspette	Επισκοπή	Ιεράκιττος	Ιεράκιττος
Etina Ania / Benancia / Ania / Anogia	Αρμυνίτσιο	Μονογαρούλι	Αγ. Αποστόλων
Erotasi	Ροζάσι	Μονογαρούλι	Αγ. Αποστόλων
Esorid			Αγ. Παύλου
Eyat	Έντ	Στατός	Στατός

Evzeald / Avriald	Φαλάντρα (μυστ)	Παργαλιώσιος	Αγ. Παύλου
Falancia	Ατα, Κουαί		Santa Croce
Ferach			Αγ. Αποστόλων
Figall			Santa Croce
Filach	Φιλακή	Ακαιορένιου	Καθαρένιος
Filppo	Φίλιππος	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Filpu / Philppu /Phylppu	Φίλιππος	Ακαιορένιου	Ψωραύ
Filata	Φίλιππος	Παύλος	Αγ. Παύλου
Filica	I Agia Filini, Arto	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Furn / Forn	Φουρνί	Μαραμάρου	Μαραμάρου
Gadurani / Geadurani	Ζαγουράνι ; Καυδογρά, Πασι, Κουφό, Αραβίας	Παύλος	Αγ. Παύλου
Golita	Γολαθός	Παύλος	Αγ. Παύλου
Golan	Γολά	Καιορένιου	Santa Croce
Galtia	Γαλίνα	Παύλος	Αγ. Μάρκου
Gambes			Santa Croce
Gangole	Γκαγγόλιος	Καιορένιου	Cestello
Gatpa	Γατίος	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Gaveru	Γαβρανού	Κυβανίας	Κουραύ
Gaydara			Καύμου
Gena	Γένια	Αμαρίου	Ευβρίου
Gerai	Γερά	Κυβανίας	Κουραύ
Garger	Γέργερ	Κονοόργου	Santa Croce
Gia			Santa Croce
Gipies	Πρασόρα, Κεκασι, κατ. Αναποδάρης	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Ginti			Αγ. Παύλου
Giarma / Giarma	Μεταξορά, Αμαιορένιος, Ακουλέμα, Τερέν, Αρραπέγια, Μετασσι, Καρπία	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Giosa	Γιόσια	Καύμου	Καύμου
Gonta / Gonta in Pala			Μυλοποτάμου
Gras	Γρας (Άγιος Στέφανος)	Σπυρίος	Σπυρίος
Griees	Κριτό	Μαραμάρου	Μαραμάρου
Gurgull	βλ. Vurullh ;		Santa Croce
Gumaria			Santa Croce
Gova			Ευβρίου
Gusa / Gusa in Scutalona	Σκουαλίνα	Καύμου	Καύμου
Ienid	Γιαννίσι	Ιερώνιστος	Ιερώνιστος
Icoprastum / Icoprato / Coprato / Ycoprato	Κοπρατού (εραμ.) Βορός	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων

Isorochani	Γεροχώρι	Αρχαίο	Συβότου
Isopetra / Zisopetra	Ιερόπετρο	Ιερόπετρος	Ιερόπετρος
Ipodromo			Αγ. Παύλου
Ire	Νόρα (αρχαί); ή Πύργος	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Iyirihalli	Κιρκίνο		
Kakucall	Αργυρούκωδη	Ρεθύμιος	Καθαρόνας
Kaleriti	Καυνοκώδη Γορτίος	Μουσουλίου	Αγ. Παύλου
Kariki		Μεραμυθίου	Μεραμυθίου
Kefelia	Κερόδη		Άρνας
Kella / Killa / Chilla	Καλήδη	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Fazo / Coko			
Keni			Santa Croce
Keramen			Κοόμιο
Keramoti / Keramoti /	Αγιάδωνας, Δαμάντι	Μονοματιίου	Αγ. Αποστόλων
Keramoti Coko			
Keramuzi	Κεραμοζούτι	Μαλαβιζίου	Santa Croce
Kerasia	Καλήδη, Κόρη, Πισιά	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
	Κουούβρα		
Kerasia Megala	Κεράσια Μεγάλη	Μαλαβιζίου	Santa Croce
Kerithan	Κερατιά στις Στάβες; Macri	Μονοματιίου	Αγ. Αποστόλων /
	Λινάδι		Δοροκόμο
Kiklos	Ακωνιτικός	Μουσουλίου	Αγ. Αποστόλων
Kiribachi	Τυμιάσι;	Παργαμάσσος	Santa Croce
Kiperisi	Κυπριασίσι	Ταμείσος	Santa Croce
Kirontsi / Kirontsi	Ίτα		Αγ. Παύλου
Kispi	Κισοσί	Παργαμάσσος	Santa Croce
Kitas	Κισιά (αρχαί)	Καννούργου	Santa Croce
Lachania / la Chania;			Αγ. Μάρκου
Lachi	Λάχια	Κοβακίας	Άρνας
Lackis	Λακισία	Μεραμυθίου	Μεραμυθίου
Laghis			Αγ. Παύλου
Lamnia	Λάμνι;	Κοόμιο	Κοόμιο
Lamilla / Lamilla;			Αγ. Μάρκου
Lide in Potha			Μυλωνοκόμο
Lidos			Κατίρι
Ligordine	Λιγούριος	Μονοματιίου	Αγ. Αποστόλων
Lirrens / Lirns	Μονόκωρο, Κουός		Santa Croce
Lirns / Lirins	Λίρνος	Μεραμυθίου	Μεραμυθίου
Lithina	Λίθινος	Σπυρίος	Σπυρίος
Lithina	Αιθιοπική	Καννούργου	Santa Croce
Livacha	Λιβιάδο Ροδοβαντίου ή Λιβιάδος	Σαλίτσου	Άρνας
	Σαλίτσος		

Livari	Λουβάρη (γεν.) / Ραβέλλα	Μονοφασίου	Santa Croce
Lochitli	Λοχουτρός ;	Καινούργου	Αγ. Αποστόλων
Luma	Λουκουμάς	Κασόρου	Santa Croce
Lusacha			Καπύρου
Lutra			Κασόρου
Lutrachi	Λουτράκι	Μαθαβέλιου	Santa Croce
Lutrachi vel Melame	Λουτράκι	Κοθενός	Ψαρού
Lutrachi	Λουτράκι	Κοθενός	Κουρού
Lutraki	Λουτράκι ;	Εβένου	Αγ. Παύλου
Machara / Machera / Machiaro	Μαχαριάς	Αποκαρένου	Ψαρού
Machos			Αγ. Παύλου
Machlaro / Machlaro	Χουμάρη		Αγ. Παύλου
Macra	Μάκρας	Καινούργου	Santa Croce
Macri Litraki / Macreo Livadi	Ρεσθίος, Αρμαδέγαν, Μαυζουρά, Αμοργιάδας	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Macrothodi	I Crossema, Ruma		Αγ. Παύλου
Made	Μαδής	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Magariati	Μαγαριάτι	Παργαίουσας	Santa Croce
Malekroa			Συβρίτου
Mala	Μάλας	Μεράντιος	Μεραμπίου
Malla	Μάλα	Πεδάδος	Μεραμπίου
Mambelat			Αγ. Μάρκου
Martano	Αρματιό	Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Marsaki / Marsako / Marmachan	Αρμά	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Maronia	Μαροβία	Σπυρίος	Σπυρίος
Masa	Μάσα	Αποκαρένου	Ψαρού
Mizan	Μάζα	Σελίνου	Κισόμου
Mizila	Μάζιλα	Παργαίουσας	Santa Croce
Mithari			Αγ. Μάρκου
Mithos	Μιθός	Αποκαρένου	Ψαρού
Mithos	Μιθός	Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Mivrtzi Apazo / Cato			Santa Croce
Mavrolandina	Κουρά στους Κουνδύους	Ταρκίου/Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Mavromati			Santa Croce
Mavromirio			Αγ. Αποστόλων
Mavroviti			Αγ. Παύλου
Mazperita			Μεραμπίου
Melosa, Micro / Megala / Grande	Μελίος, Μικρός/ Μεγάλος	Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Melica			Santa Croce
Melidori	Μελιδόρι	Μυλωνοπούλου	Μυλωνοπούλου

Mallourgia	Μήλοσοοργιά	Κισόμου	Κισόμου / Άρνας
Marsari			Μυληποστόμου
Marsari			Castello
Marsara**	Μάρνας	Αιγυρίου	Ευβόλου
Marsa			Επίτας
Masari	Μαυλιάρη	Ιερώνπερος	Μαραμυθίου
Masola / Masola / Αγίου Μασόλα / Messole / Μασόλα	Μασολιάη;	Κισόμου	Κισόμου
Masal	Μάσι	Εθάνου	Santa Croce
Messochoria	Σοκαρός		Castello
Messochorio			Μαραμυθίου
Mitavri	Αγρονόμια, Ταρδιά	Μονορασιού	Αγ. Αποστόλου
Midiu			Santa Croce
Milto	Μιλτος	Μαραμυθίου	Μαραμυθίου
Miriza			Santa Croce
Mirto			Αγ. Παύλου
Misochorton	Cato Pastella, ποτ. Αναποθέρι, Ρία, Λαυρία	Μονορασιού	Αγ. Αποστόλου
Mitropoli	Μιτροπόλη	Καινοόργου	Santa Croce
Monochoro	Μονόχωρο	Καινοόργου	Santa Croce
Monochoro	Β. του π. Ασίτη	Μονορασιού	Αγ. Αποστόλου
Monogilia			Αγ. Παύλου
Morosi	Μορόσι	Καινοόργου	Santa Croce
Motzon	Μουτσόνας	Εθάνου	Άρνας
Mucho	Μουός	Πεδιάδας	Αγ. Μάρκου
Mullara			Επίτας
Murmul			Κισόμου
Murmas	Μορμιά	Μονορασιού	Αγ. Αποστόλου
Nasi	Nasosif (αρεν.)	Καινοόργου	Santa Croce
Neo Chorio	Νέο Χοριό	Κισόμου	Κισόμου
Nikadio / Nikadi	Ταρδιά, Μάικασι, Parachamnea		Αγ. Αποστόλου
Nippo	Νίπους	Αποκαρένου	Ψαράς
Nisi			Αγ. Παύλου
Nisi / Nisi	Νίσι	Μυληποστόμου	Santa Croce
Nista			Santa Croce
Noca			Santa Croce
Naple / Naplela	Ναπλε	Κισόμου	Κισόμου
Orchi, li			Άρνας
Orisa / Orisa	Ορτιάς	Μυληποστόμου	Μυληποστόμου / Ευβόλου
Orisa	Εθός	Πεδιάδας	Αγ. Μάρκου
Pagle	Μανωλιάνη	Ταυρόπου/Ταυριάδας	Αγ. Παύλου

Palea			Σαβρότου
Paleo Gistano	Παρόλι, Αποστάλη, Ανόμια		Αγ. Αποστόλων
Paleocastro, Cato / Arano	Παλαιόκαстро Κάτο / Άνα	Κατόμιο	Κατόμου
Paleopazí	Παλιοναϊκία	Σπειός	Σπειός
Panagla	Παναγία	Κατούργιου	Santa Croce
Paniso Cato / Pano	Πανισός Κάτο / Πάνω	Κατούργιου	Santa Croce
Pandea Pano / Cato	Μηλιά	Μονοφραγίου	Αγ. Γαίου
Pandeli	Πανυλί	Σπειός	Σπειός
Panofino	Πανυίηρος	Κατόμου	Κατόμου
Pania			Santa Croce
Papáio			Σπειός
Pasafai			Santa Croce
Pasamuz			Castello
Pasathakoua	Παράθρακο Τερβί (περισσό)		Αγ. Αποστόλων
Pasavíli	Παράταμφοι	Μονοφραγίου	Αγ. Αποστόλων
Pasachi, Magua / Parva	Αγία Παρασκευή	Γαλιάδας	Αγ. Γαίου
Pasapod	Παραπούρι	Σπειός	Σπειός
Paschis			Σπειός
Pashtaua			Κατόμου
Pashtani	Παρήτι	Μονοφραγίου	Doroodoro
Pashtá / Pasora	Πόρρα	Μονοφραγίου	Αγ. Γαίου
Pasvilia	Πασαλίς	Μηλοκατόμιο	Μηλοκατόμιο
Pastella			Doroodoro
Pastella Epiano / Cato	Τα κείρα ο πατρός Αναπούρις Cato Karanoti, Acapli, Misocharion, Rim	Μονοφραγίου	Αγ. Αποστόλων
Patizo / Patima	Πάμα	Αναπούριου	Καθαρίνας
Patko	Πάκος	Βάουου	Αγ. Γαίου
Pendimoti	Πενταμόδι	Μαλεβαίου	Santa Croce
Pendilari	Σπειός		Αγ. Γαίου
Pensali	Αγ. Γαύργος, Επισκοπή	Μονοφραγίου	Αγ. Αποστόλων
Pera Colocolia			Santa Croce
Pervailis	Περβολίσιου Μουταρά ;	Κυβανίς	Ψαυρά
Pesta / Pesta	Πεσί	Γαλιάδας	Αγ. Γαίου
Petran			Santa Croce
Petria			Κατόμου
Petrich	Κασυλία	Γαλιάδας	Αγ. Μάρκου
Petsh / Pesh / Pesho	Περά	Μονοφραγίου	Αγ. Αποστόλων
Pigo	Πίγγος	Κατόμου	Κατόμιο
Pigo	Πίγγος	Μονοφραγίου	Αγ. Αποστόλων
Pigo	Ιρα		Αγ. Γαίου
Pigru	Πιγρού	Μαλεβαίου	Santa Croce

Riacoli Riacolo	Τεγέθα, Αποσεδήμ, Αποσεδίς, Λυγόριους	Μονορατσιού	Σοβρίτσι Αγ. Αποστόλων
Riabanca	Πάτσιος	Καβενίος	Κουραό
Riabinco	Πήτσιους	Κοόμιου	Κοόμιου
Riabincoi	Πήτσιουδά	Μεραμπίου	Μεραμπίου
Riamenta			Αγ. Παύλου
Riabi	Cini		Αγ. Αποστόλων
Riabinho			Κοόμιου
Rica	Γιέφρα	Καποόργου	Santa Croce
Riui	Γήσουά	Καποόργου	Santa Croce
Rodalelechia Cato			Santa Croce
Rodcano / Υροόκατο	Προόβρα ; Πεγιδόβρα	Κοόμιου Πεβιδός	Κοόμιου
Roiakulri			Αγ. Μάρκου
Rolentosa			Santa Croce
Romanto	Απομοράβ	Καποόργου	Santa Croce
Romati / Ροιμονά, Cato / Mesa	Γαρόνα	Απομοράβου	Ψυραό
Rotacoli	Ποσιμίς	Παργάτσιους	Santa Croce
Rrasu	Γρασιός (γρασι)	Σπιός	Σπιός
Rretoda	Προόβρα	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Rrina	Γρασιός	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Rrina	Γρασιός	Μολεβέτσιου	Santa Croce
Rrino	Γρασιός ;	Μονορατσιού	Αγ. Παύλου
Rropai			Santa Croce
Rrotopara	πατ. Aligano		Αγ. Αποστόλων
Rrothia			Santa Croce
Rrotozanda			Αγ. Παύλου
Rruha	Ψαί ;	Ιερόστρος	Μεραμπίου
Rruhi			Καθόρι
Rruha			Κουραό
Rruha / Somorpa / / Sumra Palla	Ψαροπόδα	Πεβιδός	Αγ. Παύλου
Rruha in Santolana	[Σκουτελίνας]	Κοόμιου	Κοόμιου
Rruha	Ποθθα (γρασι)	Ταβέσιος	Δουκόλιου
Rruhi			Μελοουατίου
Rruhi / Rrazd / Rracol	Προόβρα (γρασι) Καζιό, Αγ. Παρασιός	Πεβιδός	Αγ. Παύλου
Quahro	Κάβρος, Κοροβότσιου	Σαίνου	Άρνος
Rapri	Ράρις	Καποόργου	Santa Croce
Rrau			Ψυραό
Rraha / Rrazza	Πασιόβρα, Αρασιός πατ Κουράβρα	Ταβένου/Πεβιδός	Αγ. Παύλου

Rivo Castro	Ρουφός ;	Καυοόργου	Αγ. Παύλου
Rifa	Ραβίλλη, Λοκρίδα, ποτ.	Μουσοφατσίου	Santa Croce
Riva castelo	Ανατολόρος		Αγ. Αναστασίας
Ridovani	Ροδινάτα	Ελήνου	Άρως
Rizarcha	Ρουκόλα	Σπυρίος	Σπυρίος
Roma	Γροσσότο, Μικροίτασι		Αγ. Παύλου
Rusocorto / Rusochario	Αγία Μαρία, Κάιμαρι		Αγ. Αναστασίας
Rusiochori			Santa Croce
Rustica	Ρούστικα	Ρεθύμιος	Κολοκύθιος
Rutia	Προτόρα, Αμφίσι	Μουσοφατσίου	Αγ. Αναστασίας
S. Elm			Santa Croce
S. Georgius Condarato			Santa Croce
S. Georgius Condro			Santa Croce
S. Georgius Francorum			Santa Croce
Castri Novi			
S. Georgius Saranda			Santa Croce
S. Georgius Vichia			Santa Croce
S. Pantaleo	μονή Αγ. Πανταλεώνος	Μαθεβζίου	Santa Croce
Santa	Φόδαλα ;		Santa Croce
Sanctus Georgius	Σπυρίος	Γεβόδος	Αγ. Μάρκου
Sanctus Iohannes	Αγ. Γεώργιος	Ρεθύμιος	Κολοκύθιος
Cheraca	Χέρικας	Μουσοφατσίου	Αγ. Αναστασίας
Sanctus Mercurius			Αγ. Αναστασίας
Sara de Ierzani	[Γέρραρι ;]	Καυοόργου	Santa Croce
Serachina	Σαρατσίνια	Ελήνου	Άρως
Serchani	Σουλδαός, Αγ. Βασίλειος	Γεβόδος	Αγ. Παύλου
	Μαλίτας και Χουβίτσι		
Scaffi / Schefi	Σκάφι	Ελήνου	Κατόρι
Soiani	Σοιάνη	Γεβόδος	Αγ. Μάρκου
Soiane	Κουσόβη και Αστυνός	Γεβόδος	Αγ. Παύλου
Schlepasti	Σκλεπαστί	Μυληποτάμι	Μυληποτάμι
Schinea	Σκινός ;	Κοβανός	Ψωριά
Schinea	Σκινός	Μουσοφατσίου	Santa Croce
Schinorhatali			Κατόρι
Sclavo Vasil			Αγ. Παύλου
Schvochario	"Αρχαία Ρανον και	Μουσοφατσίου	Αγ. Αναστασίας
	Schvochar" Βυλκιά		
	Προτόρα, Αγόρευτος		
Schvochario	Επιλοφρακίσι	Γεβόδος	Αγ. Μάρκου
Schvopula	Επιλοφρακίσι	Ελήνου	Άρως
Scopl	Σκοπί	Σπυρίος	Σπυρίος

Scarus			Μερούσιου
Scorpi. Sica	II Παρόνομοι	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Scorvula	Σκορβουλά	Κωνοόργου	Santa Croce
Scutella			Αγ. Παύλου
Scutellaria	Σκουτλάνας	Κισόμο	Κισόμο
Securita			Ψευροά
Selene	Ελένης ;	Αρηρίου	Συβρίτου
Sell	II Cavitata, Cimi	Μουρατσιού	Αγ. Αποστόλων
Semio			Santa Croce
Serid / Sergi			Αγ. Παύλου
Sfacteria	Σφακιά ή Σφακιά	Σφακίας	Σφακίας
Sfaccoragocini	Σφακιοραγοκίνα	Κισόμο	Κισόμο
Sibilli			Άρνας
Sichea	Σικιά	Σφακίας	Σφακίας
Sichiu	Σικιλιός (Καλιθονί)	Παδάριος	Αγ. Παύλου
Silano / Xilano / Cedino	Σίλαμος	Ταμένους	Αγ. Παύλου
Sinoru	Σινυροά	Σελήνου	Άρνας
Sinoro	Σίνουρο (Φουρνής)	Μερούσιου	Μερούσιου
Sipil	Σιπίλι	Αγ. Βασιλείου	Συβρίτου
Sitonia	Σιτοναίος	Αποκαρίνου	Ψευροά
Siva	Σίβας	Μολιφιζίου, Παργαίουςας	Santa Croce
Skina	Σκινιάς	Μερούσιου	Μερούσιου
Skina	Σκινιάς	Μονορατσιού	Αγ. Παύλου
Scarus / Zucara	Σκαρής	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Socorum Santil Martel			Santa Croce
Socira	Σοκίρα	Σφακίας	Σφακίας
Spadras Arano	Σπαδρας Αράνο	Ταμένους	Αγ. Παύλου
Spraguro	Σπραγούρος Πόλιταπύρος	Σελήνου	Άρνας
Spruce			Μερούσιου
Stamí	Σταμί	Παδάριος	Αγ. Παύλου
Stal	II Προτόρα, Σκαρής	Μουρατσιού	Αγ. Αποστόλων
Stamboli			Κισόμο
Stati	Στάτι	Σελήνου	Άρνας
Stravaria	Καλό Χαρά	Παδάριος	Αγ. Μάρκου
Sulfonari			Αγ. Μάρκου
Suzel			Santa Croce
Syrida/Siri monte, Ako/Basso			Αγ. Αποστόλων / Αγ. Παύλου
Talano / Tegiano			Αγ. Παύλου
Tamiri			Αγ. Μάρκου
Tania	Ταίνια	Παδάριος	Αγ. Μάρκου

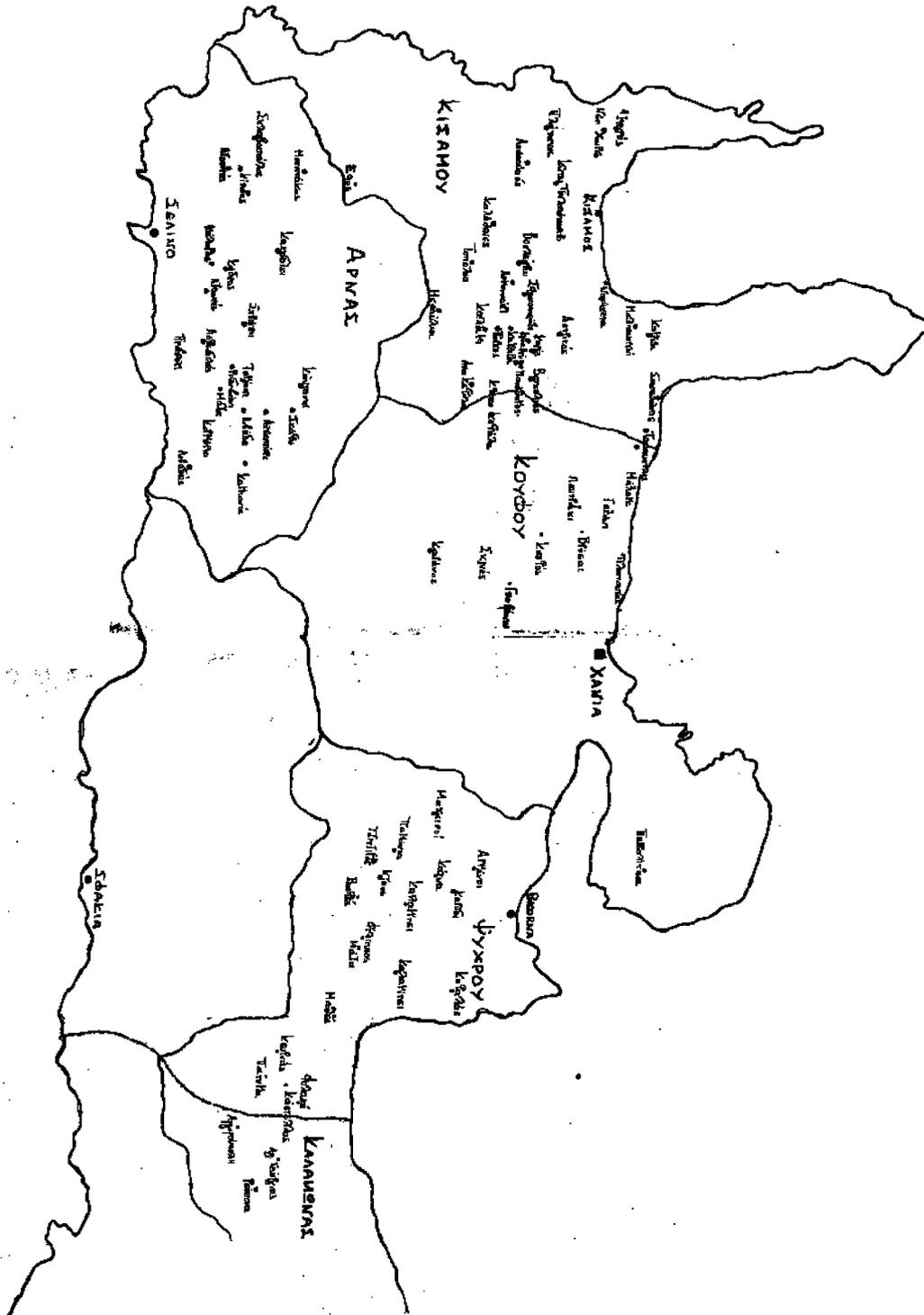
Tarlato	Καρπός	Γιαδός	Αγ. Μάρκου
Tavraniti	Ταυρανίτης	Κισόμου	Κισόμου
Tetali / Tutalo / Tuteli	Ταγέλι	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Therzi			Αγ. Μάρκου
Thoo			Αγ. Μάρκου
Thamania	Ταμένα	Ξηλείου	Άρνας
Tifo			Κισόμου
Tiliso / Deliso	Τίλιος	Μαλαφισίου	Santa Croce
Topala	Τοπάλα	Κισόμου	Κισόμου
Tropesanti	Τροπασάνη (αρεν.)	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Tropatino	Θροπατίνι	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Triana			Δοξαράρι
Trimis			Αγ. Αναστασίου
Tripita	Τριπιά	Κανισσάρου	Santa Croce
Tirpi	II Μισοιά		Αγ. Παύλου
Turkoti	Τουρκωτιά	Επισκόπ	Επισκόπ
Turkull	Τουρκαούλι	Επισκόπ	Επισκόπ
Vachiotis	Βασιότις	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Vafio	Βαφίς	Αναστασίου	Ψαρού
Vari	II Λυγούριος, Αισπιάδες	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Vani			Santa Croce
Varveri	Βάρβιροι (σημ. Αραβόγλησι) II Κουαίβρι, Κάλλα, Κέρι, Πισά	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Vasilio			Αγ. Μάρκου
Vethia, Cato / Mezo, Catovalhis	Βέθια	Γιαδός	Αγ. Μάρκου
Veto	Βέτος	Αγ. Βουδαίου	Ξοφίτου
Vaudale			Santa Croce
Vavelli	Βαφέλι	Επισκόπ	Επισκόπ
Vakania			Santa Croce
Vahull	Βαχούλι	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου / Santa Croce
Veni	Βενί	Μαλαφισίου	Μαλαφισίου
Vergopulo			Μαριμαθίου
Vicho	Βίχο (αρεν.)	Κανισσάρου	Santa Croce
Villa Vulgara			Αγ. Παύλου
Vizid			Santa Croce
Vista			Santa Croce
Vizi	Βόνι	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Vonia	Βονίς	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Vori	Βόρι	Πυργαίοσας	Santa Croce
Vorata sive Megonizari	Βοράτις	Κανισσάρου	Castello
Vrachari	Βραχάρι	Μαριμαθίου	Μαριμαθίου

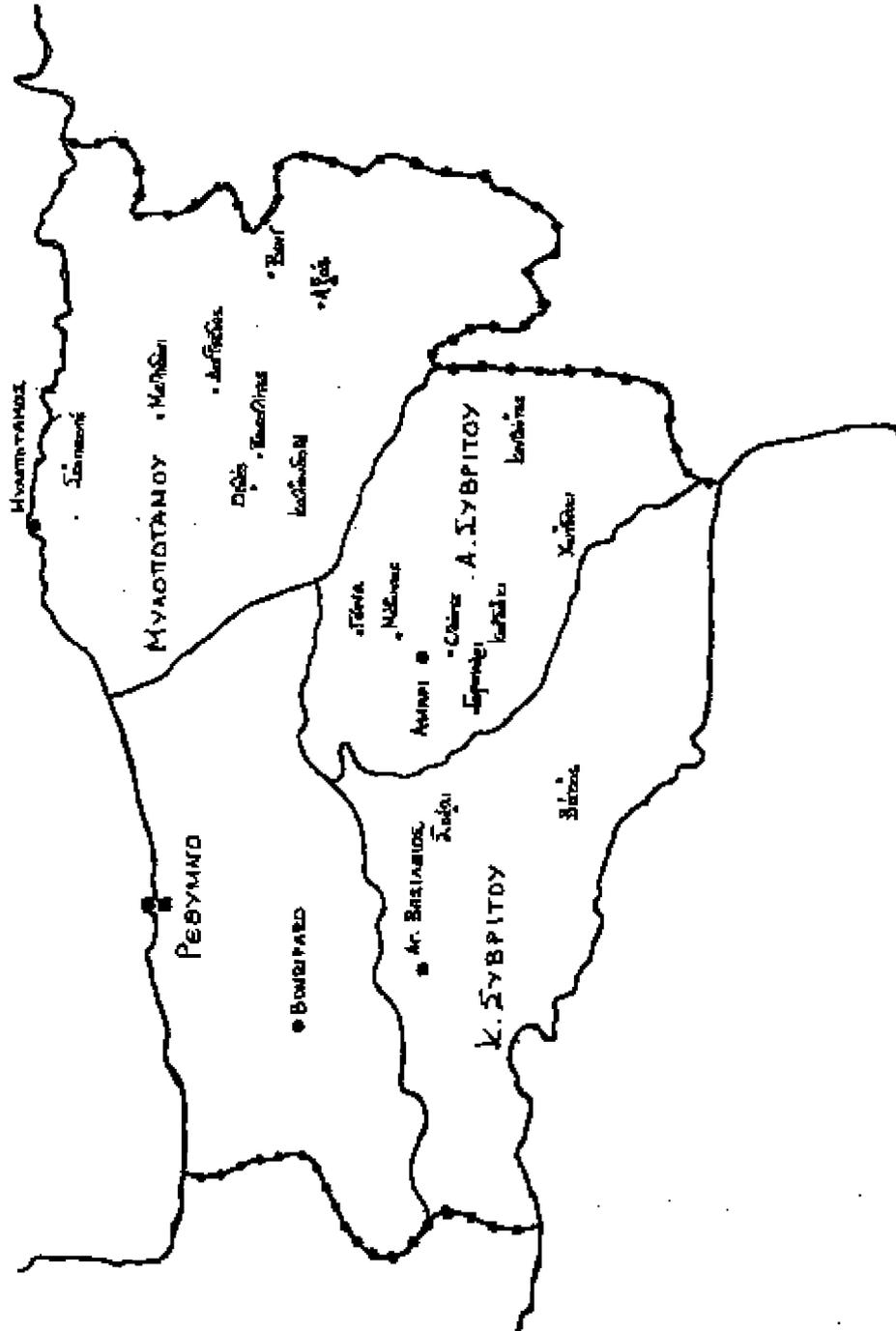
Vrachioniti	Βράχη	Καινοόργου	Αγ. Μήρου
Vrethi	Βρύθες	Κοζάνης	Santa Croce
Vrethi	Βρύθες	Κοζάνης	Κοζάνη
Vrethi ad Platano	Γράδατος	Κοζάνη	Κοζάνη
Vucolla / Vucules	Βουκολιάς	Κοζάνη	Κοζάνη
Vurgeti	Βουλήγιο	Κοζάνη	Κοζάνη
Vurevulli / Vurvoilli	Βορβουλίτης	Καινοόργου	Santa Croce
Vuta / Agia Georgitis de Vuta	Βούτας	Μολαφίου	Castello
Vuvaili			Σπείος
Xerionas	Ξερώνος (αρχα.) Χουδέας,	Μονοραφίου	Αγ. Αναστάσιων
	Γιρόθην		
Xerocampo	Ξερόκαμπος	Σπείος	Σπείος
Yni	Υγι	Μονοραφίου	Castello
Ystirona	[πρωτ. Ύστρωνας, απόμικτα Κρητικά και Καλό Χωριά], Υστρώ ;	Ιερόπηρος	Ιερόπηρος
Zetoprethi	Τσοπαράσια Αγ. Εύθυ ;	Τριμένους	Αγ. Παύλου

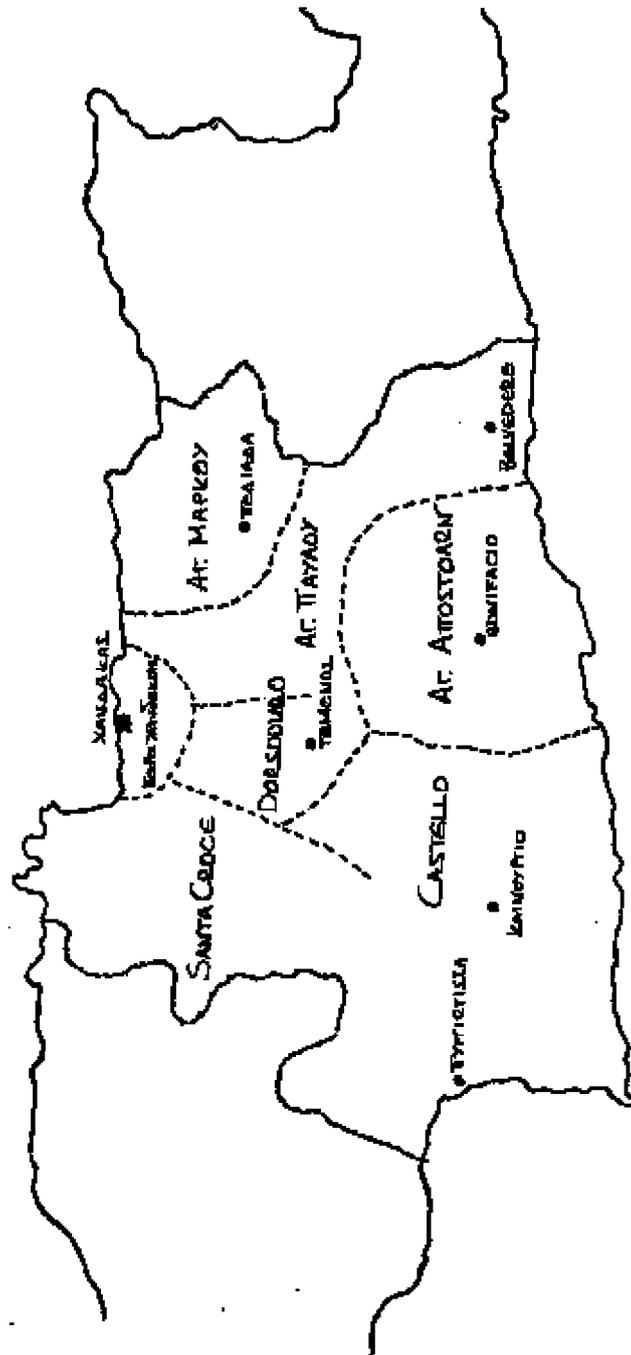
B. ΧΑΡΤΕΣ

Στους χάρτες δεν έχουν οριστεί σύνορα για τις *τούρμες*, εφόσον αυτά δεν είναι γνωστά με βεβαιότητα. Ωστόσο διακρίνεται εύκολα ο πυρήνας και η ευρύτερη περιοχή κάθε *τούρμας* με βάση τη συγκέντρωση των χωριών.

Στο χάρτη με τα σεξτέρια δεν περιλαμβάνονται τα χωριά. Αντίθετα, εδώ γίνεται προσπάθεια να καθοριστούν κατά προσέγγιση τα σύνορα, τα οποία σε κάποια σημεία παραμένουν ανοικτά, γιατί δεν διαθέτουμε ακριβείς πληροφορίες.

Charalambos GASPARIS, From the Byzantine to Venetian *turma*. Crete, XIIIth - XIVth centuries.

Turma, a term coming from the Byzantine thematic system, is found very often in the XIIIth and XIVth century venetian documents concerning the island of Crete. The Venetian *turma* in Crete was not an administrative or military term, but simply a geographical one, to indicate the exact post of fiefs and villages. Byzantine *turma* had already been used by the local Venetian government during the first colonisation (1211) to define the six *saxteria* in the region of Chandax (today, Herakleion).

As a military union, Byzantine *turma* with its castle is nothing less than the Venetian *castellania*, the basis of the Venetian military defense system in Crete. Although Venetian documents of the period helps us to locate the Byzantine *turmae* in Crete (we have the villages and the *turma* to which they belong), their role in the administrative and military system of the Byzantine Empire is still not very clear. The only thing we are certain about is that in the XIIIth century Byzantine *turma* throughout the Empire has already become a geographical term as well as we find it a century later in venetian Crete.

Tables here presented contain all villages we know to which *turma* they belonged. There is a table for each *turma* and *saxterium* and another one with all villages in alphabetical order. There are also a plan for each *territorio* (Chania, Rethymno, Sitia) of medieval Crete with the *turmae* and the villages, and a plan with the borders of six *saxteria* in the *territorio* of Chandax.